

SZAKDOLGOZAT

Bakos Katalin

2024

**Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Kaposvári Campus
Neveléstudományi intézet
Tanító alapképzési szak**

**9-10 és 12-13 éves gyermekek kreatív gondolkodásának
összehasonlító elemzése**

Belső konzulens:	Rónai Gábor mesteroktató
Belső konzulens intézete/tanszéke:	Neveléstudományi intézet Anyanyelvi és Gyermek kultúra tanszék
Készítette:	Bakos Katalin

**Kaposvár
2024**

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
Hipotézisek.....	3
Helyszínek bemutatás.....	4
Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola, Gimnázium és Szakgimnázium.....	4
Szennai Fekete László Általános Iskola Kaposfői Tagintézménye.....	6
Korosztályok rajzfejlődési szintjei, rajztesztek típusai.....	10
Rajzfejlődési szintek, általános jellemzés	10
Rajztesztek jellemzése.....	11
Első benyomás alapján való összehasonlítás.....	13
Tesztfeldmérés követelményei, értékelési szempontjai.....	15
Követelmények, utasítások.....	15
Értékelés	16
Összehasonlító elemzés.....	20
Folytatás	20
Kiegészítés	21
Új elemek	23
Vonalakkal létrehozott kapcsolat	25
Témához kötődő kapcsolat.....	27
Körvonal megőrző – Részletfüggő és Részlettől független.....	29
Perspektíva	30
Humoros vagy érzelmes hatások.....	32
Nem szokványos megoldás	33
Összegzés	37
Köszönetnyilvánítás	40
Irodalomjegyzék.....	41
Függelék.....	43

Bevezetés

„Egyes festők sárga foltot csinálnak a Napból, mások a tehetségük segítségével Napot csinálnak egy sárga foltból.”

/Pablo Picasso/

Ezt a témát azért választottam, mert mindig az érdeklődési körömbé tartozott a vizuális kultúra (rajz). Óvodás korom óta rajzolok, a művészet iránti szeretet a további éveimet is kitöltötte. Általános iskolában nagyon sok rajzversenyen vettem részt, valamint döntő részben nyertem is. Gimnazista koromban már idő hiányában kevesebbet rajzoltam, viszont a rajzórán aktívan tevékenykedtem, ennek volt köszönhető, hogy emlékezetem szerint második gimnazista évem alatt a kaposvári festők városán kiállításra került számos művem. Nincs olyan ember, aki ne szeretne megtanulni jól rajzolni, azonban azzal, hogy csak a nagy művészek alkotásait mutatjuk, egyfajta félsz jelenik meg sokakban, ezáltal már nem is akarjuk annyira. Egy kis kitartással és odafigyeléssel sikerül elsajátítani a vizuális alkotásra való képességet, készséget. (Drabant, 2018) A TCT-DP kreatív gondolkodás teszt melletti döntésemet az is indokolja, hogy hallgatói évem második félévében én is elkészítettem további szaktársaimmal együtt. A javítás során is érdekelt a végeredmény és a kreativitás mutatói. A kész tesztek, rajzokat látva már tudtam, hogy vonz annyira a téma, hogy mélyebben bele ássam magam és akár egy szakdolgozati téma is lehetne. Ezért is örültem annyira, amikor a kiírt témák között szerepelt. Szakmai kíváncsiságomnak volt köszönhető az is, hogy az összehasonlító elemzést választottam célul. Nagy motivációt jelentett tanáraink támogatása, valamint a már korábban tanulmányozott könyvek is, melyek közel állnak az általam választott témához. Meghatározó dolognak tartom azt, hogy tanulmányaim során a vizuális kultúrát, mint tantárgyat választottam műveltségterületemnek. Fontos céloom továbbá azt is, hogy az egyes korosztályok kreativitását felmérjem és tanulmányozzam, ezzel támogatva a későbbi tanítói pályafutásom. Amikor elmélyülünk egy alkotás folyamatában, magasabbra emeljük az alkotó lelkünket, ezzel megszüntetve a mindennapi gondokat. Csíkszentmihályi (2008) véleményével – a kreativitás valamiféle mentális tevékenység, bizonyos különleges személyek fejében megtörténő felismerés – ellentétben szerintem a kreativitás mindenkinél ott van, más-más szinten, de fejleszthető és felszínre hozható. Ezt a felvetésem támasztanám alá a következővel: a rajzolás és az alkotás mindegyike, hogy profi munka vagy nem, az akkor is egy önkifejezési mód, amely ősidők óta működik, ezáltal mindenkinél ott van ez a kifejezési eszköz. (Betty, 2008)

Számos rajz teszt létezik már, melyek a vizuális képességek felmérésében vannak segítségünkre. Azonban az általam választott és támogatott rajz teszt, a TCT-DP kreatív gondolkodás

teszt talán a legpontosabban határozza meg a kreatív gondolkodást, mely nagy segítséget nyújthat a rajztanároknak. Az alábbi teszt hazai kipróbálását azért is támogatták, mivel kevés olyan vizsgálati eszköz van, amelyet a rajztanárok ennyire hitelesnek, megbízhatónak találnak. (Kárpáti et al. 2013)

A TCT-DP kreatív gondolkodás teszt sok mindent megmutat a vizuális fejlődésben, a dolgozatom során nem megyek bele pszichológiai háttérbe, csak statisztikai elemzést fogok végezni. Véleményem szerint, itt is nagyon sok olyan információ derül ki az elemzés során, amely a vizuális tehetséggel és annak felmérésével kapcsolatos. A TCT-DP kreatív gondolkodás teszt nem első sorban a rajzi fejlettséget, nem a kézügyességet, az eszközrendszer béli jártasságot, hanem a kreatív gondolkodást mutatja meg rajzi formában. Az előbb felsoroltakról azonban kapunk képet, de nem elsősorban ezt vizsgáljuk.

A vizuális tehetségek esetében is szükség van a környezet megfelelő időben történő támogatására, hogy a képességeik és vizuális készségeik kibontakozhassanak. (Geffert és Herskovits, 1989)

Hipotézisek

Dolgozatomhoz felmérést végeztem 3. és 6. osztályban a Kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskolában, valamint szintén 3. és 6. osztályt teszteltem Kaposfőn, a Szennai Fekete László Általános Iskolában. Felvetésem szerint van eltérés az iskolák és korosztályok közötti eredményekben, ennek oka lehet az, hogy az előbbi városi intézmény, míg az utóbbi falusi iskola, ahol a hátrányos helyzetű diákok száma magasabb. Azonban, személyes véleményem az iskolák közötti különbségben a következő, hogy az általam választott TCT-DP kreatív gondolkodás tesztben a diákok háttére nem minden esetben befolyásoló tényező. Sőt szerintem az a gyermek, amelyik kevesebbet használ elektronikai eszközt, azaz kevesebbet érez/tapasztal a modern világ technológiájából és többet tölt természetben, megfogható dolgokkal, játékokkal tevékenykedik szabadidejében, az a gyermek nagyobb mértékben sajátítja el a kreativitást, valamint a vizuális gondolkodást, képzeletet. Ennek következményeképpen jobban teljesíthet a teszt során. Elképzelésem szerint a korosztályok között jelentős eltérés mutatkozik meg. Az elméletem az, hogy a 3. osztályos gyerekek kreativitása színesebb (a gyermeki szellem még jobban megnyilvánul), míg a 6. osztályos gyermekeké már visszafogottabb – valószínűleg a rajzi törés közelsége miatt – minimalistább és realisabb elemeket tartalmaz, ezáltal csökkentve a gyermeki színvilágot. Az elhangzott különbségek mind forma, mind színvilágban megmutathatók, amelyre a teszt pontos rálátást adhat.

Helyszínek bemutatás

Az intézmények bemutatását általános jellemzéssel kezdem, ismertetem az iskolákat, azok felszereltségét, tanulói összetételét, valamint leírom az összbenyomásom a látottak alapján, majd részletesen kitérek az általam vizsgált osztályokra, osztálytermekre, valamint a gyerekek képességeire, nehézségeire.

Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola, Gimnázium és Szakgimnázium

A Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola, Gimnázium és Szakgimnázium Kaposvár nyugati részén, a városközponthoz közel helyezkedik el. Az épület négyemeletes, melyhez négy (betűvel jelölt: A, B, C, D) szárny tartozik. Megközelítése a különböző szárnyaknak és tantermeknek nagyon könnyű, mivel körfolyosórendszerrel van összekötve. Az épülethez tartozik ebédlő, tornaterem és könyvtár. Az iskola 1952-től indult csak alsó tagozattal, majd 1975-től bővült felső tagozattal. A jelenlegi épületet 1979-ben adták át, ekkor 16 alsó és 8 felső tagozatos osztályban indult meg a tanítás. Az épület 1994-ben vált 4 szintessé, további belső korszerűsítésre (fűtési rendszer felújítás, festés) a tavalyi évben került sor. A négyosztályos gimnáziumi képzés 2002-ben indult el. Az intézmény beiskolázási körzete nem meghatározott, a város egész területéről, illetve vonzáskörzetéből (szomszédos falvak, városok) jelentkeznek tanulók. A szakmailag jól felkészült pedagógusok, szakvezetők oktatják és felkészítik a leendő tanítókat, tanárokat, könyvtárosokat és művelődésszervezőket a gyakorlati képzés során. Pályázat útján vált az intézmény 2005-től a közoktatási típusú sportiskolák módszertani központjává. (https://gyakorlo-kap.edu.hu/index.html?oldal=iskolank_doc.htm Letöltés dátuma: 2024.03.20.) Mivel a gyakorlati képzésem itt végeztem nappali tagozatos hallgatóként, így egyértelmű volt számomra, hogy ezt a városi iskolát válasszam a tesztfelvételem egyik helyszínének. Az iskola összképe egyszerűnek mondható, a beltér nekem nagyon egyszerű, a díszítettsége minimális. A folyosón láthatóak kiállítva tanulói alkotások, azonban nagyon kevés a tér nagyságához képest. Valamint a folyosók kialakítása a termekkel és a termek előtti térrel ellentétben lehetnének kicsit gyermekbarátibb arculatúak. A hangulata a termeknek vidám, színes a díszítés, aktualitása megfelelő, azonban a körfolyosórendszer sötét színe kicsit lehangoló volt számomra. Az iskola felszereltsége véleményem szerint megfelelő, szinte minden teremben,

ahol jártam interaktív tábla volt, melyet a pedagógusok maximálisan ki is használnak, így fejlesztve a gyerekek képességeit. Az IKT eszközök használata nem csak néha, hanem a legtöbb esetben be van építve a tanórákba. Sok lehetőséget biztosítanak a tanulás elősegítésére, mivel nem csak kivetítésre, hanem feladatok megoldására, játékos tanulásra, videók, képek bemutatására is használják a pedagógusok és a tanulók egyaránt. Ezt azért tartom nagyon pozitív dolognak, mivel akinek nincs lehetősége technikai eszközök használatára máshol, itt ő is el tud sajátítani egy alaptudást, ehhez természetesen az informatika óra is nagyban hozzájárul. Az interaktív tábla mellett hasznosnak tartom a rendes tábla használatát, mivel így nincs konkrétan például a tankönyv szemléltetve, így a tanulók önállósága kerül előtérbe. Azonban nagyon sok előnye is lehet, mivel egy kattintással kivetítünk vagy egy megtervezett előadás anyagot mutatunk be és arról beszélünk, így az órák gyorsabb tempóban telnek el, tehát több idő maradhat gyakorlásra, játékokra a korosztály életkori sajátosságának megfelelően. A tanulók érdeklődését és figyelmét is jobban fent lehet tartani, ha egy tanórán interaktív táblát használunk, valamint az óra eleji motiváció is jelentősen kitart a változatosság és a színes szemléltetés miatt, melyet az IKT eszközökkel lehet biztosítani. Minden osztálynak megvan a saját terme, itt tartózkodnak a legtöbbet, viszont van olyan óra, amelyhez szükséges más tanterem használata. Így a tesztfelvételek is egy teremben történtek mind a két osztálynál (harmadik, hatodik). Rajzóra keretén belül készítették el a tesztet, a terem a többihez hasonló módon maximálisan felszerelt a tanterem témájának megfelelően. Az interaktív tábla van a fő fal közepén, tőle jobbra található a tanári asztal, a tanulói padok négy személyre vannak összeforgatva, így könnyen megoldható akár egy csoportmunka is, valamint hely szempontjából is praktikus. Viszont ennél az elhelyezésnél figyelni kell arra, hogy minden tanuló megfelelő helyre üljön, annak érdekében, hogy a táblán lévő szemléltető anyagot jól lássa. A teremben található három beépített szekrény, amelyekben többnyire rajzórához szükséges kellékek, eszközök és a diákok munkái találhatóak. Alsó tagozaton a tanító összeszedi a produktumokat és osztályonként tárolja őket, melyet félév- és/vagy év végén kioszt és a tanulók hazaviszik. A felső tagozatos diákok egy rajz mappában tárolják az elkészített munkáikat és ezt a mappát hozzák a technika dobozokkal együtt a tanórára. A rajzterem díszítése szerintem magáért beszél, mivel a diákok munkái vannak a terem falain kihelyezve. A terem díszítése mindig aktuális, színes, változatos díszeket, alkotásokat láthatunk. A tanulók nagyrésze szereti a rajzórát, még ha kötött téma is van, a vizualitás és a kreativitás egyénenként változó, szabad perspektívákat tartalmaz, ennek következménye, hogy az alkotások végeredményben színesek és a legpozitívabb értelemben különbözőek. Az adott két korosztályban tudomásom szerint 1-2 sajátos nevelési igényű (SNI) tanuló van, amely a két osztályt tekintve nagyon jó arány. A harmadik osztályos tanulók nagyon örültek a lehetőségnek,

amikor megtudták, hogy mi lesz a feladat. Az utasítás során figyeltek, kétszer kérdeztek vissza, a rajzi szabadság miatt, valamint a rajzolás közben a nagy négyzeten kívül eső kis nyitott négyzet felhasználása kapcsán tettek fel kérdést, melyre csak a tesztlap utasításának megfelelően a következőt válaszolhattam: „Azt rajzolhatsz, amit akarsz! Bármit rajzolsz, biztosan jó lesz.”. A hatodik osztályos tanulók közül többen kedvetlenül érkeztek az órára, valamint az is észrevehető volt, hogy akinek a kreativitása és a kez ügyessége gyengébb, kicsit mérsékelten állt a rajz-órához, azonban amikor elhangzott az utasítás szépen és aktívan dolgoztak. Véleményem szerint örültek a szabadságnak és annak, hogy kötetlenül rajzolhattak, amit csak szerettek volna. Volt egy két tanuló az adott korosztályban, akik későn álltak neki, mivel elmondásuk szerint nem volt ötletük, ők nyilván egy pontos témához kapcsolódó feladatmeghatározás során jobban teljesítenének, viszont a végére ők is elkészültek a rajzolással. Az is fontos, hogy időben a hatodikosok tovább dolgoztak, mint a harmadikos tanulók, viszont az utóbbi korosztálynak színesebb, telítettebb rajzai születtek. Összességében nagyon elégedett voltam a munkájukkal.

Szennai Fekete László Általános Iskola Kaposfői Tagintézménye

Az általam választott másik létesítmény a Szennai Fekete László Általános Iskola Kaposfői Tagintézménye. A választásom fő oka az volt, hogy egy falusi iskolát kerestem, így a legészszerűbb alternatívának az bizonyult, ha a lakóhelyemen lévő iskola mellett teszem le a voksom. Nem mellesleg ebben az intézményben tanultam hetedik osztályos koromig. A szempontjaim közé tartozott az is, hogy egy hátrányos helyzetű tanulókkal telített iskolát válasszak. Itt végeztem a két hónapos összefüggő tanítási gyakorlatomat is, melynek során volt alkalmam betekintést nyerni a mindennapokba, valamint jobban megismerni az iskolát és a tanulókat. Nagyon jól éreztem magam és szerintem jól vettem a kihívásokat és az akadályokat, amelyekkel ezen a helyen szembesültem. Sokat tanultam, nagy tisztelettel tekintek az ott dolgozó pedagógusokra, mert nap, mint nap más-más kihívás előtt állnak, nehézségekbe ütköznek, mivel nem könnyű ilyen különböző helyről érkező és képességgel rendelkező gyerekeket összetartani, összekovácsolni, valamint a tanítás is külön kihívás és megannyi munka.

Az államosítás következményeként az iskola épületét, a hozzá tartozó tanítói lakást, az udvart, a rétet, a kertet és a mögötte lévő szántóterületet állami tulajdonba vették, mivel ezelőtt egyházi vezetés alatt állt. A megnövekedett létszám miatt szükségessé vált a létesítmény bővítése. Egy 1949-es adat alapján négy tanterem működött, amely befogadóképessége 120 fő volt, ezzel ellentétben ekkor 229 diákot zsúfoltak be ebbe a négy tanterembe. Az intézmény akkor vált körzeti iskolává, amikor az ötvenes évek elején tovább bővítették az épületet. A létszám

ezután gyarapodott kiskorpádi és kisasszondi felső, majd alsó tagozatos diákokkal. Az iskola épületének egy részét 1967-68-ban lebontották, minek helyére épült a ma is álló korszerű emeletes épület. Az építés után 1981-ben még több tanteremmel gazdagodott az intézmény, így több tanuló befogadására lett alkalmas. 2019-ben ismételten építkezésre került sor, amely során az alsó tagozatos épületszárny feletti tetőtér került beépítésre, amely a korábbi időkben raktárként szolgált. Ezen kívül beépítésre került egy nagyobb tanári szoba is. (<https://kaposfo-iskola.hu/iskolank-tortenete/> Letöltés dátuma: 2024.03.20.) A Kaposfői Általános Iskola egy városkörnyéki intézmény, mely Kaposvártól mindössze 13 km-re található. Ez a település egyetlen iskolája, mely 8 évfolyamos általános iskola. Beiskolázási körzetek közé tartozik: Kaposfő, Kisasszond, Kiskorpád, Jákó községek, azonban más településekről is járnak tanulók. Az alsó tagozaton teljes iskolaotthon működik. 2001-2002-es tanévtől működik a német nemzetiségi nyelvoktatás. A 2006-2007-es tanévtől került bevezetésre az angol nyelvi oktatás, valamint ekkor indult az egész napos iskolaotthon is. Fontosnak tartom továbbá, hogy 2005-ben kialakításra került egy önálló szaktanterem fejlesztő-felzárkóztató céllal. Az iskolaudvar nagy területén, található füves terület, valamint aszfaltos pálya, számos játékkal és padokkal gazdagítva, így egyaránt van lehetőség kikapcsolódásra és játéokra is. A fejlesztések folyamatosan zajlanak. A sportcsarnok felújítása az idei tanévben lett befejezve. Emellett az intézmény a települések fontos kulturális centruma is, helyszínt biztosítanak különféle rendezvényeknek, és sokszor van lehetőség arra, hogy egy-egy ilyen rendezvényen az iskola megmutassa magát szereplések sorával. (<https://kaposfo-iskola.hu/bemutatkozunk/> Letöltés dátuma: 2024.03.20.) A diákközösség összetétele eléggé komplex, mivel nagyon sok tanuló nem kapja meg a megfelelő támogatást a családjától. Sok a hátrányos helyzetű és a halmozottan hátrányos helyzetű gyermek az intézményben. Vannak nagyon rossz körülmények között élő gyerekek és van számos nevelt gyermek is, nevelőszülőnél és örökbefogadó szülőknél egyaránt, azonban itt is elég megosztottak a körülmények, a legtöbb esetben jól szituált családhoz kerülnek, akik támogatják őket, azonban nem egy eset van, ahol a gyermekeknek nem megfelelő háttérrel biztosítanak. Az intézményben sok sajátos nevelési igényű (SNI) gyermek tanul, melyet a kéthónapos gyakorlatom során volt alkalmam megfigyelni és a tanítók segítettek az ebbe tartozó speciális területek ismertetésében. Volt alkalmam olyan órát megfigyelni, ahol minden gyermek együtt van egy tanórán és részt vettem olyan órán is, ahol csoportbontásban volt alap és emelt szint. Szerintem nagyon előnyös, hogy mind a két helyzetben taníthattam. Találkoztam testi, érzékszervi és beszéd fogyatékos gyermekkel, valamint autista tanulóval egyaránt. A tanítók tájékoztatása után volt szerencsém pontosabban tanulmányozni a nevelési, tanulási folyamatban tartósan akadá-

lyozott tanulókat. Ezután diskuráltam a fejlesztő pedagógussal is, aki mutatott pontos statisztikát a fejlesztendő gyermekekről, azok betegségeiről, problémáiról és annak mértékéről, elmondta, hogy többen várnak vizsgálatra, valamint fejlesztő órán is hospitáltam, ahol különböző módszereket láthattam az adott problémás terület fejlesztésére. Az intézménynek van aktív pszichológusa, valamint további két speciális fejlesztő pedagógusa. A helyi védőnő rendszeresen látogatja az intézmény diákjait, azok egészségének és higiéniai állapotuk ellenőrzése érdekében. Véleményem szerint az intézmény lehetőségeihez mérten maximálisan próbálja támogatni a rosszabb körülmények között élő gyermekeket, ezzel elősegítve a tanulási képességük pozitív irányba való fejlődését. Számomra különösen szívmengető érzés volt az, ahogy az egyik osztályban támogatták és segítették az autista tanulót a társai. Elmondhatom tehát, hogy az elfogadás teljes mértékben jelen van az iskolában. A felszereltség változó, tapasztalataim szerint kevesebb az IKT eszközök száma, mint a korábban említett városi intézményben. Alsó tagozaton például csak egy teremben van interaktív tábla, a többi osztályteremben van kivetítő, ami sajnos nem mai gyártmány, ahogy a hozzá tartozó számítógépek sem, azonban igyekeznek ezeket lecserélni korszerűbb darabokra. Pozitív dolognak tartom továbbá, hogy a pedagógusok saját laptopot kapnak, amely elősegíti a munkájukat, felkészülésüket, emellett kiváló interaktív anyagokkal és feladatokkal teszik színesebbé a tanórákat. A felső tagozatos folyosón nemrég kialakításra került egy okostanterem, amely kiválóan felszerelt készülékeket, berendezéseket és eszközöket tartalmaz. Ezek mellett egy mobil (mozgatható) interaktív tábla is került ide, amely legtöbb esetben csak az említett terembe áll használat alatt, azonban kivételes alkalmakkor, igény szerint áthelyezhető. A felső tagozaton a tantermek többségében már van interaktív tábla. Itt a folyosók világos színűek és minimálisan díszítettek, tabló képek vannak többségében felhelyezve a falakra, valamint asztalok és székek is ki vannak helyezve, emellett zárható szekrények állnak a tanulók rendelkezésére korlátozott számban. Az előbb említettekkel ellentétben az alsó tagozatos folyosó egészen más. Az utcafronti főbejáraton belépve egyenesen haladva rögtön erre a részre érünk, balra kanyarodva lehet eljutni a felsős folyósóra, valamint az emeletre. A bejárat után, ha jobbra fordulunk akkor a gazdasági irodát és az informatikai szobát találjuk. Az alsós folyosón, mint ahogy már említettem egyenesen haladva egy hosszú átjárón találhatóak a tantermek, melyek a folyosó mindkét oldalán (3-3 db) megtalálhatóak. A bejárat közeli végén egy pihenő sarok került kialakításra asztallal és kanapékkal, a másik végén található egy tanári mosdó, egy takarítói szertár, valamint egy fiú és egy lány mosdó, melyet az alsó tagozatos diákok használnak. A folyosó innenső oldalán van egy másik ajtó, mellyel a tanulók az iskolaudvarra jutnak ki. A folyosó díszítése nagyon színes, kellemes hangulatot keltő. A termeknél kívül van egy parafa tábla, ahol a legtöbb esetben az osztály tanulóinak neve van feltüntetve,

körülötte egyszerű díszítéssel. Ezeken kívül a folyósó teljes egészében dekorált. Ami azonnal feltűnt, hogy majdnem mindig a gyerekek által készített alkotások kerülnek felhelyezésre az adott teremhez. Nem melleleg aktuális, ünnepeknek, évszakoknak megfelelően van díszítve. A falak magasabb részén jóval az ajtó feletti szinten plakátok, projektmunkák, csoportos alkotások találhatók, amelyek lehetnek akár egész évben aktuálisak és a mondandójuk is időszerű. Tovább haladva, ha bemegyünk bármelyik osztályterembe, ugyanezt a meleg érzést tapasztaljuk, mivel egy otthonos légkört mutatnak a termek, amelyeket főként a gyerekek alkotásai dekorálnak. A harmadik osztálynál a termükben végeztem el a tesztet, mivel a tanórák döntő többsége a saját osztálytermükben zajlik, egy-két kivétellel, mint például az informatika, testnevelés vagy ha csoportbontásban zajlik egy óra. A tanterem kialakítása, egy tipikus osztályteremé, a tanári asztallal szemben öt sorban, öt oszlopban vannak az asztalok a táblával szemben. Korábban említettem, hogy az egész alsó tagozaton egy teremben van csak interaktív tábla, ez az a tanterem. Az osztályterem elég nagy, ami a magas létszám és a telítettség miatt első látásra nem feltétlen észre vehető. A hátsó falon van a legtöbb dekoráció, valamint oldalt a falon és előtte erre kialakított tárolókon is láthatunk díszeket. A baloldali falon vannak a fogasok, ahova a gyerekek a kabátjukat és a tornazsákjukat akasztják fel. A fogasok feletti falon matematikához, magyar nyelvtanhoz kapcsolódó, valamint sakkpalotás szövegek, kifejezések, képek és szimbólumok vannak feltűzve. A hátsó falon rajzok, festmények, színes dekorációk láthatóak, valamint az aktuális ünnephez kapcsolódó díszek. Az utolsó padosor mögött van egy raklapból készült pad, párnák, egy kis pihenő sarok a gyerekeknek. A pad két oldalán rendelkezésre áll felfűrva kettő libegő polc, melyekre a technika órán készült dolgok kerülnek, ezek általában térbeli alkotások. Jelenleg tavaszi hangulatban készültek kartonból madarak, melyeket temperával festettek ki, ezután összeállítottuk a madárrészeket és egy hurkapálcára erősítettük, melyet egy fa talpazatba szúrtunk így állítottuk fel dekorációként a polcokra és a tárolók tetejére. A terem többi részén, ablakokon, függöny karnison elosztva kisebb - nagyobb dekorációkat felezhetünk fel.

A harmadik osztályos diákok nagyon ügyesek voltak a teszt felvétel során, az utasítást is megértették és nem is volt sok kérdés közben. Egy kisfiú kérdezte meg, hogy egy kicsit sem lehet-e radiózni, erre válaszoltam a következőt: Nem lehet, de biztos nem rontottad el, mivel bármit rajzolsz csak jó lehet. Nagyon szép aprólékos, színes és figuratív rajzok születtek. Időben nem végeztek túl hamar, többen részletes rajzot készítettek, ami időigényesebb volt. Viszont senki nem volt ötletszegény, amint kiosztottam a tesztlapot és elmondtam a feladatot rögtön neki is láttak azt alkotás elkészítésének.

A hatodikos tanulók a felső tagozatos folyósó emeletén lévő tanteremben rajzoltak, amelyet régebben biológia teremnek hívtak. A felső tagozatos osztályterem nem kimondottan díszítettek, ahogy az sem, ahol a diákok a tesztet készítették. Egyszerű terem volt, középen a tanári asztal, mögötte interaktív tábla. A táblával szembe három oszlopban kettes padok helyezkednek el. A díszítés minimális, régebbi, pár darab fotó a gyerekekről és egy-két történelmi kép látható a falakon. A tanulók kicsit távolságtartóak voltak az egész rajzos téma iránt, valamint nem is nagyon volt motivációjuk. Elmondtam a feladatot, azután voltak, akik csak ültek a tesztlap felett, nem volt ötletük vagy szimplán csak nem akartak neki látni a rajzolásnak, azonban a végére mindenki alkotott valamit. Volt, aki egyszerű grafitrajzot készített, volt, aki aprólékos, színes alkotást rajzolt. A hatodikos tanulók időben hamarabb végeztek, főleg azok, akik nem álltak túl nagy aktivitással és érdeklődéssel a rajzórákhoz és a kreativitáshoz. A felsősöknél sajnos nagyon előjön a családi háttér, valamint az is, hogy nem motiválják, támogatják őket a tanulás és a fejlődés irányába. Valamint egyre jobban döntő szerepet játszik a csapatszellem és a kortársak véleménye, ezek nagyban befolyásolják a megnyilvánulásukat, minden helyzetben, ehhez a rajzi és vizuális kifejezés is hozzá tartozik. Viszont voltak (inkább lányok), akik nagyon aprólékos, ötletes és egyéni rajzot készítettek.

Korosztályok rajzfejlődési szintjei, rajztesztek típusai

Rajzfejlődési szintek, általános jellemzés

Victor Lowenfeld bécsi pszichológus 1947-es kutatása szerint 5 csoportba osztotta el a gyermekek rajzfejlődését (táblázat szemléltetése a függelékben). A firkakorszakba sorolta a 3-4 éveseket, ezt követte a presematikus korszak, melybe a 4-6 évesek tartoztak. Az általam vizsgált két korosztály (harmadik és hatodik osztály) a sematikus (7-9 év) és a rajzi realizmus (10-11 év) szakaszába sorolható, ennek jellemzését a továbbiakban írom le. A 12-13 éves gyerekeket (általam vizsgált hatodikos egy része) a pszeudorealizmus korszakába helyezük el Lowenfeld szerint. (Feuer M. 2000) „5-10 éves kor körül igény támad a gyerekekben arra, hogy egy kép megkomponálásakor igyekezzenek kitölteni az egész rajzfelület terét, ne maradjanak nagy fehér foltok.” (Feuer M. 2000, 70.) A félelmük az üresség miatt keletkezik, ezt a fehérén maradt tér kitöltésével igyekeznek megszüntetni. A gyermekrajzokon az üresen maradt terek legtöbbször firka képpel vannak kitöltve, míg a képzőművészek ornamentális elemeket használnak a

parlagon maradt terek kitöltésére. Megjelennek a térkitöltő formák, továbbá jelentős szerepe lesz a terülőrítmus alkalmazásának a tér, rét, mező és a füves területek, valamint a felső régió kitöltésénél esőcseppeknek, hópolyheknek. (Feuer M. 2000.) Második, harmadik osztályos korban alakul ki az egyéni motívumkészlet, valamint fő jellemzője a változatos ábrázolásmód. Nagyon jelentős az élményeken alapuló alkotás, kifejezés. Ezt az időszakot nevezik a „gyermekművészet” (child art) korának. További tapasztalatom az, hogy az említett korosztály a teljes rajzfelület kitöltése mellett, legtöbb esetben összefüggő képet alkot, sokszor a vonalak folytonosságával a teljes rajzot azonos vonal fogja össze. Az esetek többségében egy téma köré építik fel az alkotásukat, nagyobb számban van jelen mesefigura (akár kitalált is) és ahhoz tartozó állapot jelenik meg a rajzon. A vizuális képzelet, gondolkodás nagyon színes, aktív, ennek köszönhető, hogy a mű kreatív mutatói magasabb értékeket hoznak. Az ötödikes, hatodikos korosztály rajzi megnyilvánulása háttérbe szorul, a verbális közléssel szemben, azonban ez nem egy „rajzi törés”, hanem nyelvváltás, valami új kialakulása. Legnagyobb befolyásoló tényező a kortársak véleménye, mely hatással van a motívumvilágra, mindemellett megjelenik a realista ábrázolásmód, ezáltal kibővülnek az alkotási technikák, kifejező eszközök. „Az ábrázoló rajzolás szakaszába lépett gyerek időnként pseudo-firkakorszakba kerülhet, amikor újra firkálni kezd, de az ábrázoló szándék nem tűnik el teljesen” (Feuer M. 2000, 73.) Ebben a korszakban újra kipróbálják a saját vonal repertoárjukat, teljesen szabadon, korlátok nélkül történik ez a folyamat. Közben kialakulnak az egyéni firkatípusok, melyek az individuális firkák alapját fogják jelenteni a továbbiakban. (Feuer M. 2000) Piaget hármaskategóriája közül az általam vizsgált korosztály a műveleti intelligencia szakaszba tartozik. A műveleti intelligencia szakaszba akkor érkezik el a gyermek amikor már egy jó ideje iskolás korban van. Megszűnteti a közvetlen érzéki kapcsolatait a valóság dolgaival és azoknak belső reprezentációira hagyatkozik, amelyek elégségesek az elvont gondolkodáshoz és elég távoliak a valóságtól, hogy az elvont gondolkodást ne gátolják. Míg az előző szakasz a vizuális szakasz volt, az arra ráépülő már inkább a fogalmi gondolkodás szakasza. Úgy fogalmazzuk ezt meg, hogy a vizuális jelleg fogalmává alakul.

Rajztesztek jellemzése

A világ minden részén előfordulnak rajztesztek, sokféle lehet, más-más szakterületre koncentrálva. Dolgozatomban én is egy ilyen tesztre építkeztem (TCT-DP), azonban a többi közül is említek párat. A rajzteszteknek három csoportját különböztetjük meg: dinamikus, atematikus

és tematikus rajztesztek. Számos különböző fejlődési, pszichológiai képességet lehet a tesztekkel megismerni, felmérni, tanulmányozni.

A fateszt (TDT) egy projekciós pszichológiai alapú rajzteszt, főként személyiség értékelésére és vizsgálatára használják, a vizuális fejlődés korszakaszában. (K. Koch, Der Baumtest. Der Baumzeichenversuch als psychodiagnostisches Hilfsmittel, Verlag Hans Huber, Bern, Switzerland, 1949, K. Koch, Il reattivo dell'albero. Il disegno dell'albero come ausilio psicodiagnostico. Giunti O. S. Organizzazioni Speciali, Firenze, Italy, (Italian edition), 2007.) Vannak továbbá különféle firkatesztek, például a grafomotoros firkateszt, amely Kutash és Gehl nevéhez fűződik, alapfelvetései a tesztnek, hogy a firka vonalainak folytonosságában vagy épp szaggatottságában a személyiség zavaraira kaphatunk választ. (Samuel B. Kutash és Raymond H. Gehl, 1955.) A dinamikus rajztesztet Hárdi István dolgozta ki. Módszerének legjelentősebb tulajdonsága, hogy ez nem egyszeri alkalmazású rajzteszt, hanem egy vizsgálat sorozat. Úgy véli, hogy egy-egy rajz, csak pillanatnyi részlet. Főként hosszú időtartamot ölel fel, az esetek túlnyomó részében pszichiátrián használt eszköz. Az emberrajz-tesztek is jelentős számban előfordulnak, ilyen például a Rosenberg-féle emberrajz teszt. (Emanuel F. Hammer, 1958) Ide tartozik egy komplexebb megoldás is, amely nem más, mint a 8CRT (nyolcszoros újrarájzoló teszt), a lényegét már a neve is tartalmazza, 8 lapot helyezünk egymásra, a feladat továbbra is emberrajz. (Leopold Caligor, 1957) Talán a legismertebb rajzteszt téma a családrajz, melynek elemzése elég komplex és a statisztika mellett sok pszichológiai eredmény születhet, ezeket a tesztek folyamatosan alkalmazzák pszichológusok, valamint a legtöbb oktatási és további gyermekekkel foglalkozó szakintézményben is használják, ha nem is szakértői módon, de alkalmazzák. Ezek legtöbb esetben szabad családrajzok, melyeket a tanítók/tanárok/nevelők mindenféle szakszerű instrukció nélkül vezénylik le. Ilyen teszt például a Corman-féle családrajz. (Louis Corman, 1964) Vannak családrajzok, melyek a kinetikus rajztesztek közé tartoznak, ennek fő jellemzője, hogy az utasítás során kiemeljük miként jelenjenek meg a családtagok (pl.: „Rajzolja le a családját úgy, ahogyan öt évesen látta, és mindenki csináljon a rajzon valamit.” – Regredikált kinetikus családrajz) (Rajzvizsgálati intézet, 2024.03.10. URL: https://rajzelemzes.hu/letoltesek/otp_12_szakdolg/Standard_modszerek.pdf, 898.) A speciális rajztesztek közé tartoznak a következők: projektív útrajz – Michael J. Hanes, többdimenziós rajzteszt – René Bloch, Vass, élettér teszt (személyes szféra modell), időrajzok stb. (Rajzvizsgálati intézet, 2024.03.10. URL: https://rajzelemzes.hu/letoltesek/otp_12_szakdolg/Standard_modszerek.pdf)

Első benyomás alapján való összehasonlítás

A TCT-DP kreatív gondolkodás teszteket osztályokra lebontva, elkülönítve kiterítettem és megfigyeltem, hogy első benyomásra milyen hatást keltenek. A legelső feltűnő dolog, amelyre figyelmes lettem rögtön az volt, hogy a kaposfői harmadik osztályos tanulók rajza a legszínesebb és a legtelítettebb, náluk figyelhető meg az, hogy a rajzterületet (a többség) maximálisan felhasználták, kitöltötték. Valamint nagyon jól látható, hogy az osztály jelentős része egy téma köré építette az alkotást. Egy rajz kivételével az összes a grafit ceruzán kívül színessel is kitöltött. Kiemelkedő színként a kéket említeném meg, amelyet a diákok a háttér kitöltésére jelentős számban használtak. A telített, összefüggő rajzok a legtöbb esetben házat, otthont, építményt vagy tájat ábrázolnak, amelyek tavaszi és nyári hangulatban készültek. A gyerekek közül páran olyan színes absztrakt rajzot készítettek, ami egy összefüggő képpé alakult a végére, közülük ezt a fajta munkát többen geometriai formákkal készítették el. Az előbb említett alkotások láttán nekem rögtön Kassák Lajos alkotásai juttattak eszembe, ahol geometriai formákkal, síkok találkozásával és a színek keverésével alkotott (lásd: 1. ábra, valamint függelékben az említett rajz egyike). A térbeliség is egész jól kivehető néhány alkotáson. A rajzok közül itt is van olyan tanuló (bár jelentősen kevesebb, mint a többi osztálynál), aki csak a tesztlapon szereplő alakzatokat folytatta, egészítette ki, teljesen különálló módon, tehát itt elő fordul az is, hogy a minták, figurák függetlenek egymástól, izoláltak.

1. ábra: Kassák Lajos: Képarchitektúra II. (Forrás: Kárpáti, Hornyák 1999)

Kaposfőn a hatodikos tanulók döntő többsége nem összefüggő rajzot készített, hanem a tesztlap elemeit folytatta, egészítette ki. Itt már vannak ötletihányos alkotások is, valamint a színezettsége is visszafogottabb és a döntő többsége grafitceruzát használt csak az elkészítés folyamán. Vannak hasonló érdeklődési körök is, főként a fiúk rajzoltak hasonló témában (autó). Szinte egyik diák sem töltötte ki a háttérrel, így a fehér foltok és a halvány színezés, valamint a grafitceruza miatt a rajzok vidámsága minimális, inkább lehangoltságot mutat. Azonban van egy-két tanuló, akik bár nem teljes kitöltéssel dolgoztak, de színes, témához kapcsolódó, térbeli rajzot készítettek. Míg a harmadikos diákok nagy négyzeten belül dolgoztak, itt voltak többen, akik átlépték ezt a „határ” vonalat, tehát kicsit merészebbek voltak és jól is tették, mivel nagyon

szép alkotások születtek. Ez nem azt jelenti, hogy a grafitral készült rajzok között nincs jó hangulatú és jó térkihasználtságú alkotás, azonban első ránézésre egy színesebb pozitív kedélyt kelt. Összességében azt tudnám, elmondani róluk, hogy a tesztfelvétel előtti hangulatuk és a rajzolásához való viszonyulásuk (a rajzórához való negatív hozzáállásuk, valamint távolságtartásuk) tükröződik az elkészült alkotásokon.

A Csokonai Vitéz Mihály Általános iskolában tanuló harmadikos diákok fele absztrakt rajzot készített, amelyek összefüggő képet alkotnak, azonban nem mindegyik geometriai formából áll. Három az alábbiak közül hasonlít valamilyen kitalált lényre, állatra a véleményem szerint. A rajzok mindegyike színes, azonban a nagy részük nem élénk színek, hanem harsányabb árnyalatok, ezek a színek lehetnek ceruza minőség miatt egyaránt, valamint nagyban befolyásolja az is, hogy az alkotó milyen erősen nyomja a papírra a ceruzát vagy hány rétegben vitte fel a lapra. Az alkotások egy része kapcsolódik valamilyen témához, bár a Kaposfői harmadikos tanulókhöz képest itt nem sok a ház ábrázolás (egy darab van). Itt szintén az figyelhető meg, hogy a hátterek kitöltetlenül maradtak, valamint a nagy négyzeten belül készültek a rajzok. Kevés olyan alkotás van, ahol csak a tesztlap elemeit folytatták, esetlegesen kiegészítették, ezeknél az is észre vehető, hogy teljesen témától független rajzok születtek. Az előző osztályoknál nem említettem, hogy egy-két helyen elő fordulnak szövegek, betűk és számok, mondjuk inkább a hatodikos osztálynál volt jellemzőbb, azonban itt ugyancsak van egy rajz, amelyen elég sok szöveg található. Összességében azt mondanám, hogy a rajzok hangulatát a harsány színek és a háttér elhanyagolása befolyásolja. A rajzokon tükröződik a kreativitás és az ötletesség, merészség megléte, hiánya.

A városi intézményben tanuló hatodikos diákok TCT-DP kreatív gondolkodás tesztjei első benyomása számomra látszólag nagyon hasonlít a falusi iskola hatodikos tanulóinak rajzaira. Annyi a különbség, hogy a kaposfői iskola tanulóinak alkotásaihoz képest, itt kevesebb a csak grafit ceruzás rajz. Sok tanuló itt is inkább csak a teszt elemeit folytatta, egészítette ki és néhányan adtak hozzá új elemeket, de mint az ilyen rajzok többsége ezek is témától független figurák, alakzatok. Nagyon pozitív, hogy vannak olyan alkotások, ahol a háttér is ki lett töltve, valamint több a térbeli alkotás. Néhány témához kötődő alkotás is van, a színezés vidám hangulatot kelt. Nagyon pozitív dolog számomra, hogy mertek kilépni a nagy négyzet vonalán és kívülre is szép alkotások születtek. Az én meglátásom szerint kicsit pozitívabb hatást kelt ennek a hatodikos osztálynak a munkája, mint a kaposfői 12-13 éves iskolásoké. A kreativitás is nagyon jól tükröződik, vannak nagyon ötletes rajzok, elmondhatom, hogy ránézésre talán itt van a legtöbb térbeli elem. A rajzok témája nagyon különböző, nincs azonos összeállítás, jól kihozza az

egyéni önkifejezést, ötletvilágot. Az első benyomásom az volt, hogy a kezdetleges hozzáállásukhoz képest nagyon kreatív alkotások születtek, próbálták önmagukhoz képest kihozni a legjobbakat.

Tesztfelmérés követelményei, értékelési szempontjai

Követelmények, utasítások

A TCT-DP kreatív gondolkodás teszt felvétele, értékelése mindegyik osztályban hivatalos utasítás és szabályrendszer szerint történt. A következőkben be fogom mutatni a tesztfelvétel utasításait, valamint körülményeit, ezután pedig az értékelést részletezem itemek szerint. Ide az itemenkénti magyarázatokat követően fogom leírni a két harmadik, majd a két hatodik osztály teszteredményeinek statisztikai adatait összehasonlítva magyarázattal. (URBAN –JELLEN, 1984, 1985)

Az előkészületekhez minden tanuló előtt kell lennie egy üres tesztlapnak, az általam kiosztottak a TCT-DP kreatív gondolkodás tesztek „A” variánsa. Ahhoz, hogy a diákok ne tudják az elkészítés közben megváltoztatni a rajzaikat, az utasítás során el kell mondanunk nekik, hogy ne legyen náluk radír, valamint vonalzó sem használhatnak. A legtöbb esetben a tesztfelvevők monogramokat vagy esetleg teljes nevet kérnek felírni a papírra, azonban nálam a tesztfelvétel csak osztályszinten történt, így teljesen anonim módon ment végbe a felvétel és az értékelés. Ezen kívül beírhatóak a diákok nevei, koruk (ezt én is kértem feltüntetni), valamint az iskolai osztályuk. Az utasításkor a következőnek kell elhangoznia, melyet pontosan ugyanígy mondtam: „Előttetek a papíron egy befejezetlen rajz van. "A művésznek akkor kellett abbahagynia, amikor még nem tudta, mit is akar rajzolni voltaképpen." Arra kérünk, hogy fejezd be ezt a rajzot. Azt rajzolhatsz, amit akarsz! Bármit rajzolsz, biztosan jó lesz. ("Eötvös Loránd Tudományegyetem A TCT/DP RAJZOS KREATÍV GONDOLKODÁS TESZT ...") Ha befejezted a rajzod kérlek szólj nekem, hogy beszédhessem.” (URBAN –JELLEN, 1984, 1985)

A teszt kezdése előtt mindenki felírta a kezdési időpontot. Amikor befejezték a rajzolást minden tesztre fel lett tüntetve az elkészülés időpontja is. Ha a gyerekek az elkészítés folyamán kérdeznek, nem lehet rávezető választ adni sem a módszerre, sem a tartalomra, formára vagy segíteni az iránymutatásban, mert akkor a teszt lényegi eredményét befolyásoljuk, így amikor érkezett egy kérdés azzal lehet válaszolni, hogy „Minden megoldás jó, nem lehet elhibázni.” A

címadásra való utasításra akkor kerül sor amikor az első diák jelzi, hogy kész van a rajzolásal, ekkor elmondjuk, hogy aki tud adjon címet a rajzának. (URBAN –JELLEN, 1984, 1985)

A teszt hat darab kultúrfüggetlen vizuális elemet tartalmaz:

- Félkör
- Pont
- Nagy jobboldali szögletes elem
- Íves vonal („félkör”)
- Szaggatott vonal
- A nagy szögletes képelemen kívül egy kis nyitott szögletes forma

Értékelés

Az értékelés az előbb említett vizuális elemekhez kapcsolódik, ahogyan a pontozás is ezekkel van összefüggésben. Az első pontozási item a folytatás (Fo.), itt a maximális pont a hat, melynek alapja, hogy annyi pontot adunk, ahány elemet folytatott a tanuló. A folytatás nem csak tovább rajzolásként kell érteni, hanem ha bármilyen formában felhasználta az adott elemet, akkor azért pont jár. Valamint, akkor is adunk pontot, ha a gyermek egyszerűen csak megismétli a képelemet. Az is „folytatásnak” számít, ha az elemeket egyenes vagy íves vonallal kötik össze. A következő szempont a kiegészítés (Kg.), amely a folytatásra épül. Az előzőhöz hasonló módon hat a teljes pontszám. Egy pont jár azért, ha a tanuló a képelemek valamelyikét kiegészítette vonalakkal, pontokkal, felületekkel. További pontot adunk, ha az adott változatlan elemet legalább kétszer megismétlik, valamint akkor is kiegészítésről beszélünk, ha a folytatások valamelyikét megismétli a gyermek. A szaggatott vonalnál, akkor is adhatunk egy pontot, ha hosszabb mint 6 inch, ez akár lehet szaggatott akár folytonos vonal is. Viszont csak egy pontot adhatunk akkor is, ha tanuló hasonló módon kiegészített és egy formává összekapcsolt két elemet. Abban az esetben, ha több elem kapcsolódik össze egy nagy elemmé, csak a jól felismerhető és elkülöníthető elemekért adhatunk pontot, de nem többet, mint a felhasznált elemek száma. Van lehetőség jutalom pont adására is, akkor, ha egy kiegészítés nagyon részletesen kidolgozott, de így sem lehet több a végső pontszám hatnál. A következő itemben tovább lépünk kicsit az adott képelemeken, de nem engedjük el, csak építkezünk rá, itt az új elemeket (Úe.) pontozzuk (max.: hat pont). Akkor adunk 1 pontot, ha a meglévő folytatáshoz és kiegészítéshez új, hozzácsatolt elemek és figurák járulnak. Szavak szóbuborékok a figurákon kívül is az előbbieken leírtaknak megfelelő. Azonban a kiegészítés ismétlései nem számítanak új

elemnek. A vonalakkal létrehozott kapcsolatok (Vk.) részben akkor kapnak pontot, ha a képelemek vagy az új elemek között létrejön kapcsolat. Ez akár szaggatott vonallal, vagy valamilyen textúrával való összekötést is jelenthet. A pont akkor is jár, amikor a figurák érintkeznek egymással, vagy a nagyobb képelem magába foglalja a kisebbet. A kapcsolódásba természetesen a nagy négyszög, valamint az ezen kívül eső kis négyszög is beletartozik. Itt is a maximum adható pontszám hat. A témához kötődő kapcsolatok (Tk.) etap kicsit komplexebb, amennyiben a teljes kép egy témához kötődik azonnal maximum pontot (hat) adunk. Azokért az elemekért adunk 1-1 pontot, amelyek összekapcsolódnak, ezáltal egy közös témát, figurát alkotnak. Itt a kapcsolat nem szó szerint értendő, tehát nem kell összekötni a képelemeknek, csak a téma legyen azonos. Ebben az esetben sokat segíthet, ha a diákok írtak címet a rajzaiknak. Azonban előfordulnak olyan címek is, amelyek egyértelműen jelzik, hogy a képelemek között nincs tematikus kapcsolat. Nem csak az egész képen uralkodó egységért adhatunk pontot, hanem értékelhetjük a rész-egységeket is, ebben az esetben három pont adható. Olyan helyzet is előfordulhat, hogy a semmitmondó képcím, egy összefüggő absztrakt képet jelöl. Az egységes tematikájú alkotásokért, akkor is adhatunk maximális pontot, ha a tanuló nem használt fel egy vagy két elemet. Emellett, ha legalább két különálló elemet részletesen kidolgozott és jól meghatározható hangulatot mutat, megadható a három pont. A következő két szempont pontozása véleményem szerint egyszerű. A körvonal megőrző – részletfüggő (Krf.) című etapra nulla, három vagy hat pont jár. Amennyiben a diák a kicsi nyitott négyszöget folytatja, kiegészíti vagy bárhogy belefoglalja a képbe, akkor a maximális hat pont adható. Három pont jár, ha egyszerűen csak „becsukja” a nyitott négyzetet. Ennek a párja a körvonal megőrző -részlettől független (Krl.) szempont pontozása, amelyben nulla vagy hat pont szerezhető. A tanuló automatikusan hat pontot kap, ha az alkotása átlépi a nagy szögletes képméretet, vagy arra alkot. Abban az esetben, ha az áttörés nem tudatos, véletlenszerű ügyetlenkedés, akkor nem jár pont. A következő item a perspektívát értékeli (Pe). Miszerint egy-egy pontot adunk az összetettebb elemeknél, amennyiben törekvést mutat a háromdimenziós ábrázolásra (például: ház két oldallal, horizont, takarás, távolban összeszűkülő út). Ha több hasonló ilyen figurát látunk akkor a maximum pont, amit adhatunk kettő. Automatikusan hat pontot adunk amennyiben a tanuló az egész kompozíciót perspektivikusan ábrázolta. A humoros vagy érzelmes hatások (Sze.) értékelésénél akkor adható három vagy hat pont, ha a szemlélőben humoros hatást kelt az alkotás. Humoros hatást tapasztalhatunk amikor az alkotó iróniával szemléltet, humoros, szellemes formában, stílusban rajzol vagy humoros cím fedezhető fel az alkotás témájához kapcsolva, karikatúrát készít. Viszont nem csak a humoros rajzok értékelhetők pontokkal, hanem azok a produktumok

is, amelyek mély érzelmeket, kötődést jeleznek az ábrázolás során. A nem szokványos megoldásokat (Nsz.) négy alkategóriára bontjuk, ez a tizedik szempontunk, amelyben a 10/a, b és c alkategóriában nulla vagy három pont szerezhető, a 10/d alkategóriában nulla, egy, kettő vagy három pont adható. Az első alkategória a nem szokványos használat, mely tartalmazza a papír forgatását. Pont akkor jár, ha az elforgatás szöge nagyobb, mint 45 fok. Ide sorolható a papír bármiféle hajtogatása mellyel a gyermek különleges hatást kelt az értékelő szemében. Akkor is három pont adható, ha az elvárt képelemek felhasználása mellett a tesztlap hátoldalára is készül rajz. Az ezt követő alszempont az absztrakció, történet ábrázolás melyben az elvonatkoztatott, jelképes, szürrealisztikus alkotásokért, valamint a képregény figurákért jár a pont. Szimbólumok és figurák kombinációja alkategóriában három pontot kapnak mennyiben az alkotás szöveggel, szimbólumokkal, jelekkel, szavakkal, számokkal, képregény elemekkel van kombinálva. Amennyiben a gyermek a rajz témájának adott címet abban az esetben ezt a feliratot itt nem értékeljük. Az utolsó alkategóriában az adott képelem vagy figura nem megszokott használatát pontozzuk, nulla, egy, kettő vagy három pontot adhatunk aszerint, hogy a diák hány képelemet használt fel, amennyiben nem mindet az már eleve levonásra kerül a három pontból (mínusz pontot nem adunk).

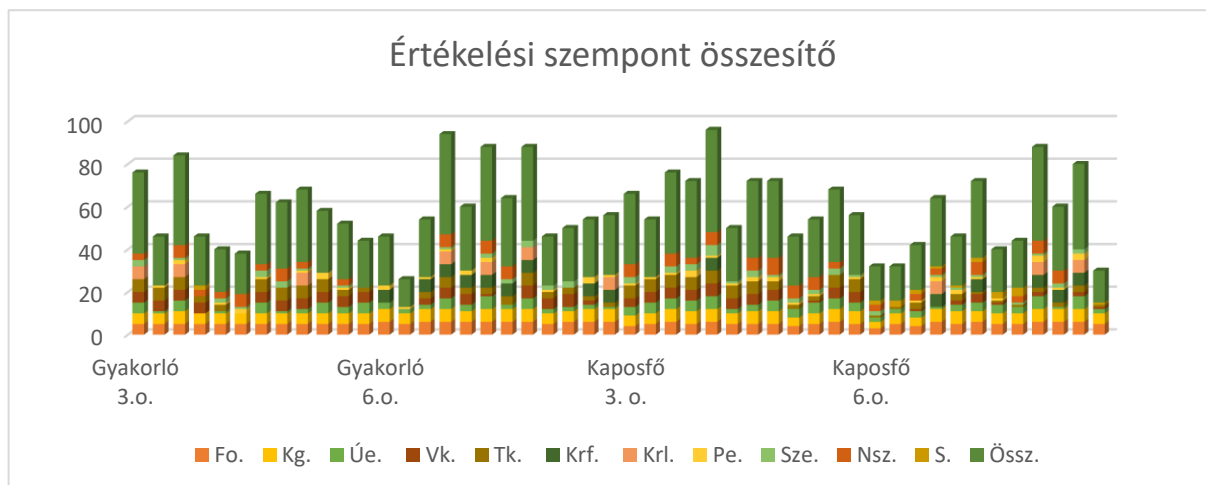
A konvencionális megoldások listája: (amikor nem jár pont)

- A köríves vonalból: nap, arc, kerék, léggömb, labda vagy kör lesz.
- A nagy négyszögből: ház, doboz, lépcső, lépcsőzetes forma vagy négyszögletes forma lesz.
- Ha a hajlított vonalból kígyó, virág, fa, zsinór, hal, út vagy felhő lesz.
- Ha a szaggatott vonalból út, ösvény vagy szimpla, dupla alapvonal lesz.

Az utolsó itemben az elkészítés sebességére (Se.) szerezhető pontszám, amennyiben az eddig elért eredmény meghaladja a huszonöt pontot. Nullától hatig adható időarányosan pont, a következőképpen:

- 2 perc alatt: 6 pont
- 4 perc alatt: 5 pont
- 6 perc alatt: 4 pont
- 8 perc alatt: 3 pont
- 10 perc alatt: 2 pont
- 12 perc alatt: 1 pont

- 12 perc felett: 0 pont (URBAN –JELLEN, 1984, 1985)

2.ábra: *Értékelési szempontok összesített diagrammja (Forrás: saját készítés)*

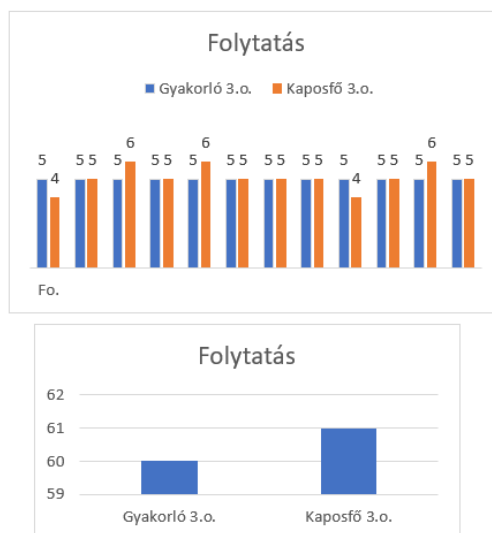
Az összesítés során ezeken a szempontokon végig haladva történt az értékelés, melyből statisztikai adatok születtek, ezek majd az összehasonlító elemzésem alappillérei lesznek. Az elemzésemet az előbb részletezett tíz szempont alapján építem fel, a két harmadik és a két hatodik osztályt eszerint értékelem. Az előbb látható diagrammon összesítve vannak az értékelési szempontok osztályokra lebontva, ezeket fogom a következőkben részletesen elemezni, valamint összehasonlítani.

Az imént felsorolt és részletezett javítási szempontok értelmében fogom most bemutatni a harmadik és a hatodik osztályos tanulók eredményeinek statisztikáját, amely a 2. ábrán összesítve látható. A statisztikai eredmények prezentálása mellett részletekbe menő elemzéssel egészítem ki a dolgozatom ezen részét. Ezek az adatok adnak rálátást és magyarázatot az elemzés, értékelés témájának, hogy az összehasonlító elemzésem érthetőbbé váljon.

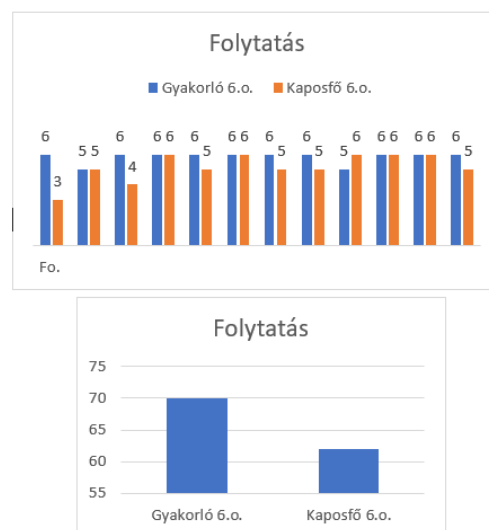
Összehasonlító elemzés

Folytatás

A folytatás az első szempont, mely talán összességében mindenkinek jól sikerült. Általánosságban elmondhatom, hogy a tesztet rajzolók többsége minimum öt elemhez hozzányúlt, kezdett velük valamit, amelyik sok esetben kimaradt az a nagy négyzeten kívül eső kis nyitott négyzet forma, melyre a kezdeti alkotás során nem fordítanak nagy figyelmet. Akkor kap a tanuló maximális pontot, ha mind a hat képelemet folytatja. A harmadik osztályos tanulók közül a kaposfői diákok minimális eltéréssel jobban teljesítettek – azaz a 3. ábra statisztikája alapján hárman jobban, ketten egy ponttal lecsúszta, így összességében az eltérés egy ponttal több, mint a gyakorló harmadikos tanulói. A két darab négy pontra értékelt rajz további figyelemre méltó meghatározása, hogy mindkét esetben a kis nyitott négyzet forma, valamint a pont, mint vizuális elemek maradtak érintetlenül. A városi iskola diákjai több esetben egyszerűen megismételték az adott képelemet vagy egy-két esetben meghosszabbították. Az imént leírtakért itt még ugyanúgy jár a pont. Az értékek a hatodik osztályoknál megfordulnak, egy kicsit látványosabb eltéréssel, de ebben a helyzetben a kaposfői hatodikosok maradtak lejjebb, ahogyan a diagrammok is jelzik (3,4. ábra). Ehhez nagyban hozzájárult az is, hogy a városi iskola diákjainak több, mint 80%-a folytatta a kis nyitott szögletes formát, amely a nagy négyzeten kívül található. Ezzel szemben a kaposfői tanulók kevesebb, mint 50%-a – konkrétan öten – érintették ezt az elemet vizuális alakítás szempontjából. A legalacsonyabb eredmény a három pont lett, ezen a teszten három képelem nem került folytatásra (pont, kis nyitott szögletes forma,

3.ábra: Folytatás (Fo.) -3. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

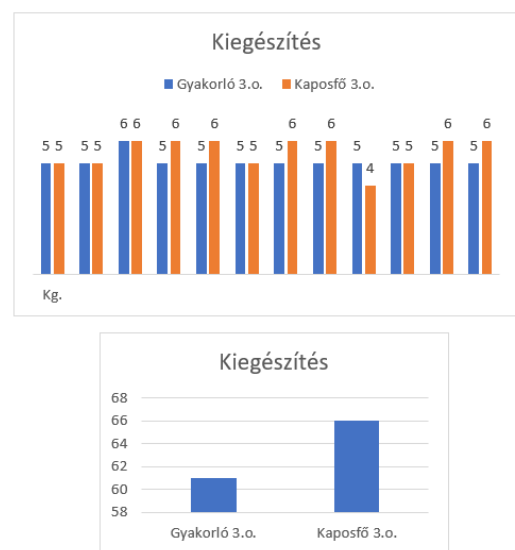

4.ábra: Folytatás (Fo.) -6. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

szaggatott vonal). Valamint van egy négy pontos értékelés is, ez az előzőhöz hasonló annyi kivétellel, hogy a pontot belefoglalta a rajzba, de így is kettő képelemmel nem foglalkozott. A két kevesebb pontszámot elérő rajz fontos jellemzője, hogy mindkettő egyaránt izolált figurákat tartalmaz. A többiek összességében jobban teljesítettek ezt a szempontot tekintve, mivel jelentős részt öt pontot kaptak. Számomra van egy olyan konjugált elemeket, figurákat tartalmazó alkotás, amely a legtöbb értékelési szempont alkalmával kiválóan teljesített a kreatív gondolkodás terén. Ezt azért is itt emelem ki, mivel a nagy négyzeten kívül eső kis szögletes formát úgy folytatta, hogy az hozzákapcsolódik az alkotás egészéhez (ez az egyedüli ilyen rajz a négy osztálynyi tesztanyagban). Azért tartom kiválónak és külön említésre méltónak, mivel a legtöbb diák észrevétlenül, üresen és bármiféle hozzászólás nélkül hagyta ezt a kicsi elemet, ezzel szemben az egyik városi iskolába járó diák semmilyen extra módon, de hozzá kapcsolta az alkotásához. Összességében azt mondhatom el, hogy mind a négy osztály jól teljesített, azonban azon a véleményen vagyok, hogy ez az értékelési szempont az, amire még jórészt mindenki több pontot szokott szerezni. Ennek oka, hogy ha már nekiáll valamit alkotni a tesztalapon, akkor mindenféleképpen érinti a képelemek valamelyikét, többségét.

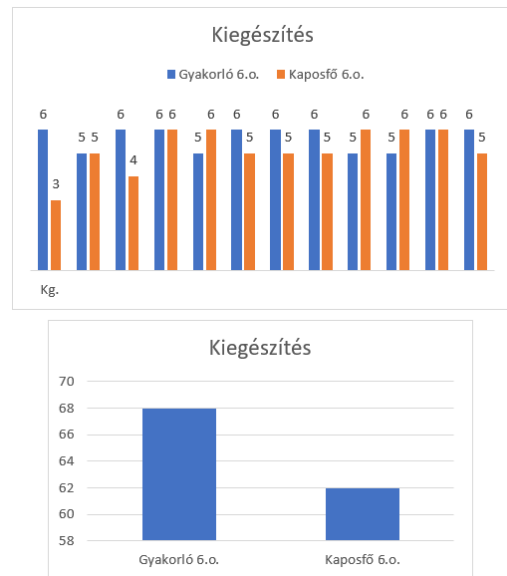
Kiegészítés

A kiegészítés az előző itemre épül, általában a pontozás hasonló módon történik, mint az előzőnél. Az értékelést itt is egyszerűnek mondanám, többségében, aki a folytatott valamilyen módon egy képelemet, ő ki is fogja egészíteni azt akár ponttal, vonallal, vagy valamilyen textúrával. Azonban vannak kivételek is, akik szimplán megismétlik az adott elemet, ami sajnos csak folytatásnak minősül, így a kiegészítésre nem jár pont. Ezáltal szerintem egyértelmű, hogy az eredmények nagyban hasonlítanak az előző szempont kimutatott adatstatisztikájára. Az eredmények kimutatták, hogy a harmadik osztályok közül a falusi, míg a hatodik osztályoknál a városi intézmény teljesített jobban, kicsit nagyobb eltéréssel, mint a folytatás értékelésénél (5,6.ábra). A kaposfői harmadikosok öt ponttal teljesítettek jobban, ennek oka, hogy amelyik elemet folytatták azokat ki is egészítették, valamint sok a maximum pontot elért alkotás. Azonban volt kettő darab négy pontosra értékelt

5.ábra: Kiegészítés (Kg.) -3. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

folytatású rajz, amelyek közül az egyik maradt négy pontos, viszont a másik öt pontot szerzett. Ennek oka az, hogy az értékelési útmutató alapján, ha egy kiegészítés részletes, valamint alaposan kidolgozott, akkor jutalomponttal értékeljük azt, azonban a maximum pont így sem lehet több hatnál. Az előbb említett esetben a folytatásra négy pontot kapott a rajzra, azonban az alkotása kiegészítés szempontjából az egyik vagy több elemnél is kimagaslóan jó, részletes volt, így az értékelés során négy pont helyett ötöt adtam. A városi intézmény harmadikos tanulóinak statisztikája stagnál, mivel ugyanannyi pontot kaptak, mint a folytatásra, ez azzal magyarázható, hogy a már folytatott képelemeket kiegészítették, azonban nem volt olyan kimagasló produktum, hogy arra jutalompont lett volna adható. A kiegészítések nagy része vonallal, ponttal került megjelenítésre, kevesebb arányban használtak textúrás kitöltő módszert, amely nem azt jelenti, hogy nem jelenik meg az alkotásokban, hanem csak erre az értékelési szempontra szűkítve írtam az alábbiakat. Ahogyan már említettem a hatodik osztályok közül a városi diákok teljesítettek – számszerűen hat ponttal – jobban. Azonban a folytatásra kapott ponthoz képest kettő tesztlapnál is hat pont helyett öt pontra történt az értékelés, melynek oka, hogy a (nagy négyzeten kívül elhelyezkedő) kis szögletes formát szimplán csak folytatták, így erre a kiegészítés szempontjából nem jár pont. Alapvetően elégedett vagyok, mivel a többiek a már folytatott öt vagy hat képelemet ki is egészítették. Ennek köszönhető, hogy nincs további pontvesztés. Az adott osztálynál egy olyan kiegészítési produktummal találkoztam, amelyre plusz egy jutalom pontot tudtam volna adni, azonban már eleve hat pontra értékeltem, így a maximális ponthatárt nem túllépve a jutalompont nem kerül ebben az esetben kimutatásra. A kaposfői hatodik osztályos diákok összesítve hatvankét ponttal teljesítettek kicsit lemaradva a mások hatodik osztály eredményétől. Ellenben itt csak egy olyan rajzzal találkoztam, ahol a folytatásra hat pontot kapott és a kiegészítésre csak ötöt, egyébként ugyanaz a tény miatt, mint a már előzőleg említettekben. Valamint hasonlóan az előző osztályhoz itt ugyancsak volt egy olyan rajz, ahol járt egy jutalompont, azonban itt számított, mivel a folytatás során csak öt pontot ért el, azonban így a kiegészítés értékelése során maximumot kapott. A további teszteknel az adatok megegyeznek a folytatásával. Maga a kiegészítés összességében itt is inkább vonallal és ponttal történt, mintsem textúrával. Végleges meglátásom szerint és az adatok növekedését tekintve,

6.ábra: Kiegészítés (Kg.) -6. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

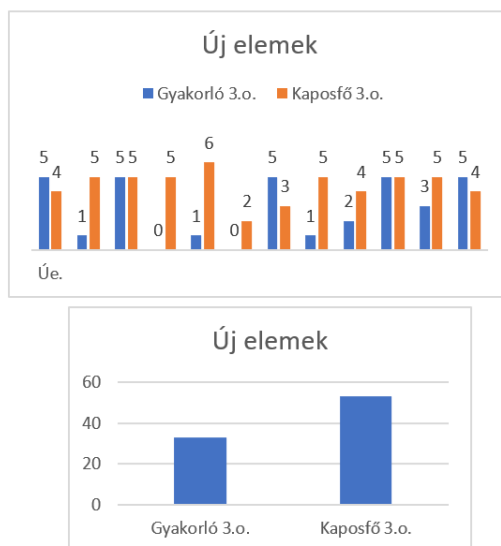
elmondható, hogy jól teljesítették az adott szempont követelményeit, valamint a folytatásra kapott eredményhez képest emelkedő tendenciát hoztak.

Új elemek

Az új elemek értékelésénél akkor adunk elsősorban pontot, ha a már meglévő folytatott és kiegészített képelemekhez kapcsol a diák új elemet vagy figurát, ezt kiválóan megoldották a vidéki diákok, mind harmadik és mind hatodik osztályban jobb pontszámot értek el, mint a városi iskola tanulói. Azonban a harmadik osztályos diákoknál a két iskola osztálya között nagyobb az eltérés, ahogyan a diagramm is szemlélteti azt. A felső tagozaton (hatodik osztályban) összességében mind két osztályban összesítve három gyermek érte el a maximálisan szerezhető hat pontot. A hatodikos diákok (mind két tesztelt osztály létszámának) több mint fele 3-nál több új elemet nem rajzolt a tesztlapra. A két harmadik osztály között kerekén húsz pont az eltérés (lásd: 7.ábra). A kaposvári intézmény harmadik osztályos tanulóinak új elemekre történő értékelése során észrevehető, hogy 50% nem érte el a három pontot, azaz háromnál kevesebb új elemet hozott létre, valamint a legmagasabban elért pontszám az öt, ami a maximumtól egy ponttal kevesebb. Azonban ebből a szempontból a vidéki iskola diákjai sem teljesítettek kimagaslóbban, mivel ott mindössze csak egy hat pontos értékelés született. Mindemellett a jelentősen jobb eredmény mellett szól az, hogy a gyerekek 75%-a háromnál több új elemet alkotott, ezáltal számottevően növelve az eredmény felfelé ívelő mutatóit. Az

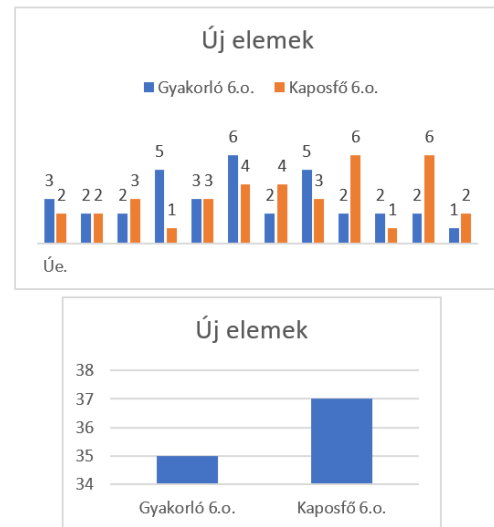
adatok ezen eredményeit alátámasztják azok a vizsgált

tények, mint például a konjugált és izolált rajzok, mivel ahol több egységet alkotó, konjugált alkotás született, ott nehéz volt kivehető új elemet keresni, de legtöbb esetben nem is volt ilyenre példa. Ezzel alátámasztva a kevesebb pont elérését, mivel a kaposvári intézmény harmadikos tanulóinak kevesebb mint fele készített izolált alkotást, ezáltal a nagyrészüket egy egységgé létrehozott rajzot produkált kevesebb, minimális számú új elemmel. A nagyrészüket tárgyszerű ábrázolásmóddal készült, azonban ezek az alkotások is tartalmazhatnak kreatív gondolatokat, akkor, ha egy-egy elem konstrukciójában képzeletszerű. (Soltra, 1982.) Ezzel szemben az alábbi arányok – ahogyan a 8. ábra is mutatja – a kaposfői diákoknál megfordulnak, mivel az

7.ábra: Új elemek (Úe.) -3. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

alkotások nagy része izolált és sok új elemmel kibővített. Ehhez a témához kapcsolódva térek át a felső tagozatos vizsgált osztályokra, melyekre egyhangúan kimondható, hogy egységet alkotó rajz nagyon kevés van, nem jellemző, ez is inkább témát érintő egészen mondható, melyről a későbbiekben fogok részletesen beszélni. A rajzok izoláltak, az adott képelemeken kívül különálló elemeket, figurákat tartalmaznak, amely alapja a jó értékelésnek az itt vizsgált szempont alapján. Azonban, ha van olyan rajz, ahol a sok új elem kapcsolódik a már meglévőkhöz, akkor sem adhatunk hatnál több pontot, valamint, ha több ugyanolyan elem ismétlődik akkor arra nem adhatunk kettőnél több pontot. Továbbá előfordult olyan, hogy a kiegészítést ismétltek meg, ebben az esetben új elem szempontjából nem jár pont. Ezeket azért itt említem, mert a harmadik osztályban kevésbé volt rá példa, ellenben a hatodik osztályokban számottevőbb az ilyen. Konkrét eset például: kettő egymástól független, különböző témájú alkotásnál a tanulók a háttér kitöltése során új elemként több megegyező nagyságú, stílusú csillagot készítettek. A hatodik osztályos tesztek értékelése során, az új elemeket vizsgálva elmondhatom, hogy szinte mindkét osztályban vannak egytől hatig pontszámok, nem melleleg nagyon minimális az eltérés a két osztály között, mindössze kettő pontnyi. Az új elemek színvilága, valamint a grafit ceruza és a színes ceruza aránya nem mutat jelentős differenciát az osztályok között. Összességében a hatodikos gyerekek rajzai identikusnak mondható, a részletekben kisebb, apró eltérések vannak. Természetesen erről még a további szempontok elemzése során részletbe menően fogok beszélni. Együttvéve a négy osztályt (még ha volt is olyan rajz, melyben csak kevés új elem volt) ezen értékelési szempont alapján a statisztika átlagosnak mondható, mivel az egytől hatig értékelhető pontok skáláján, minden kapható pont előfordult, viszont egyik sem kiemelkedő tendenciával.

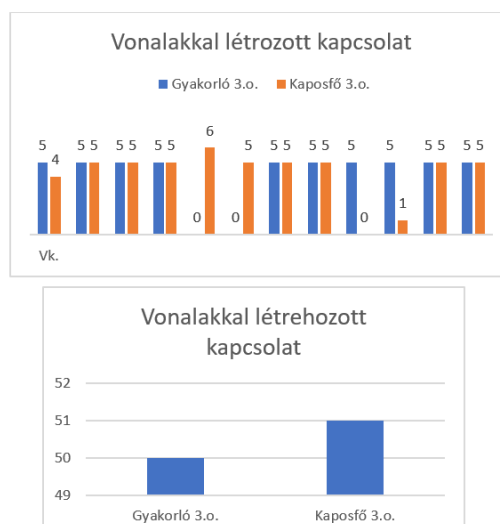

8.ábra: Új elemek (Úe.) -6. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

Vonalakkal létrehozott kapcsolat

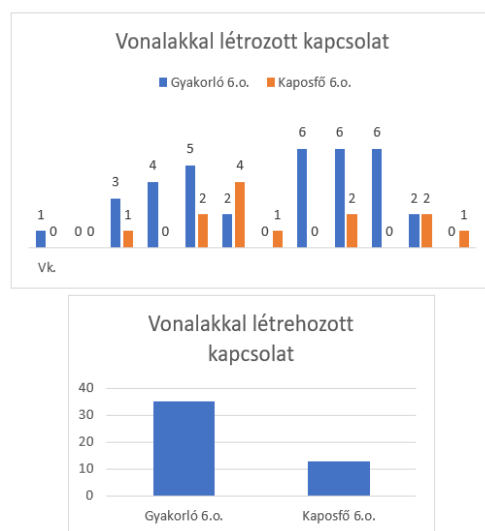
A negyedik értékelési szempont a vonalakkal létrehozott kapcsolat. Mely során az elemek közötti kapcsolatot vizsgáljuk, értékeljük. Minden egyes kapcsolatotért egy pontot adunk, azonban nem kell számolnunk az összekapcsolt elemeket, elég csak a közöttük lévő kapcsolatot. Az alsó tagozatos vizsgált osztályoknál jelentősebb részben fordul elő, hogy a kapcsolat létrehozása nem csak vonalakkal, ponttal történt, hanem textúrával való kitöltéssel, amely satírozás az adott esetben. A rajzok nagy részénél satírozás módszerével az eget, mezőt, háttérrel készítették el, melyben az adott képelemek így összekötettek. A harmadikosoknál sem készült sok ilyen háttérrel befedő alkotás, azonban a hatodikos tanulóknál még ennél is kevesebb. Valamint a további elemzésben a kevesebb pont oka lehet a már korábban említett izoláltság, mivel a tesztlap képelemei alapvetően elkülönítettek, így aki ezeket folytatta, egészítette ki, valamint ehhez kapcsolt független elemeket még, lehet akár milyen sok, színes és részletes, ha a kapcsolat nem valósult meg akkor ez esetben nem jár érte pont. A harmadik osztályos összesített eredmények a 9. ábra szerint szinte egyenlőek, mivel mindössze egy pont különbség van a két osztály között. A harmadikos tanulók közül a legtöbben öt pontot szereztek mindkét osztályban. Ennek oka, hogy általánosságban az alsó tagozaton összefüggő, konjugált alkotások születnek, nagyobb fantázia világ tükröződik az alkotásokban, így egy egységbe foglalt, számunkra absztrakt rajz is bírhat jelentőséggel. Ezt azért hoztam fel, mivel sok rajz hasonlít valamilyen lényre, de más szemszögből megközelítve pedig nem mondható el, hogy konkrétan figurát ábrázol. Mindezek mellett a lényeg az egységes alkotáson van, amelyeket a harmadikos tanulók jóformán el is készítettek.

Azonban itt is előfordulnak izolált rajzok, amelyeket nulla, egy pontra értékeltem. A vidéki intézményben több olyan alkotás született a vizsgált értékelési szempont alapján, amelyben a tanulók nem csak vonalakkal, hanem satírozással hozták létre a képelemek közötti kapcsolatot. Ezzel szemben a gyakorló iskola harmadikos tanulóinak túlnyomó részben a vonallal történő kapcsolatlétrehozást produkálták. Viszont itt is előfordul egy-két rajznál, hogy satírozással történt az elemek összekötése. Az előbb említett különbözőségek alátámasztják azt a látszóla-

9.ábra: Vonalakkal létrehozott kapcsolat (Vk.) -3. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

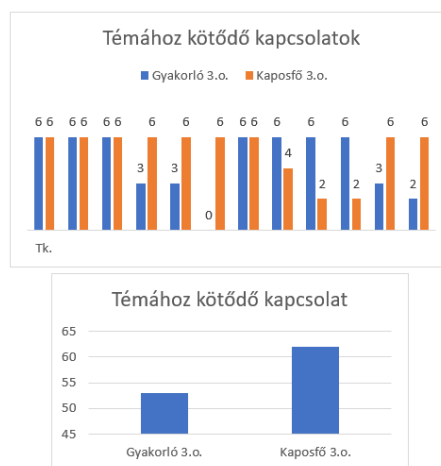
gos benyomást, hogy a vidéki intézmény alsó tagozatos tesztrajzai színesebb, kreatívabb képzeti élményvilágot jelenítenek meg. Azonban a statisztika kimutatja, hogy a kreatív gondolkodás teszt során nem elsősorban a színek és eszközök használata befolyásolja az eredményeket. Mindemelett megfigyelhető az általam absztraktnak ítélt alkotásokon a túlnyomó geometriai formák használata. Mind a kaposfői, s mind a kaposvári harmadik osztályos rajzokban megfigyelhető egy olyan jelenség – ami szintén pontot ér – hogy a nagyobb magába foglalja kisebb figurát, elemet. A hatodik osztályos diákoknál az előbb említett alkotási mód nincs jelen. Valamint összeségében elmondható, hogy – a 10. ábra diagrammján – csökkenő tendenciát mutatnak a harmadik osztály adataihoz képest. Míg a két harmadik osztály szinte egyenlő összesített eredményt kapott az itt vizsgált értékelési szempontra, addig a két hatodik osztály között jelentős eltérés mutatkozik. Míg a városi intézmény hatodikos tanulói harmincöt pontot értek el, addig a kaposfői iskola említett korosztálya mindössze tizenhárom pontot (ez majdnem a fele a másik vizsgált osztály eredményének), ahogy az ábra is mutatja. Ennek fő oka az lehet, hogy az idősebb korosztály kevésbé gondolkodott egy egység szinten, inkább különálló képelemekre koncentrált az alkotás folyamán. A gyakorló hatodikosainak 50% -a három pont alatti értékelést kapott, miközben a kaposfői diákok kicsivel több mint 90% -a – azaz tizenegy – teljesített három pont alatt. A kaposfői alacsony érték mutatójához hozzájárul az is, hogy több nulla pontos értékelés született. Bár a kevés pontszám itt negatívitásnak minősül, azonban attól, hogy egy rajz nem konjugált, vagyis kevesebb az elemek közötti kapcsolódás, attól még a különálló figurákkal is keltethet pozitív érzelmi hatást. Összességében, nem szám szerint, de az eddig részletezett szempontok mutatóihoz hasonlít ez is, kicsit nagyobb belső eltéréssel.

10.ábra: Vonalakkal létrehozott kapcsolat (Vk.) -6. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

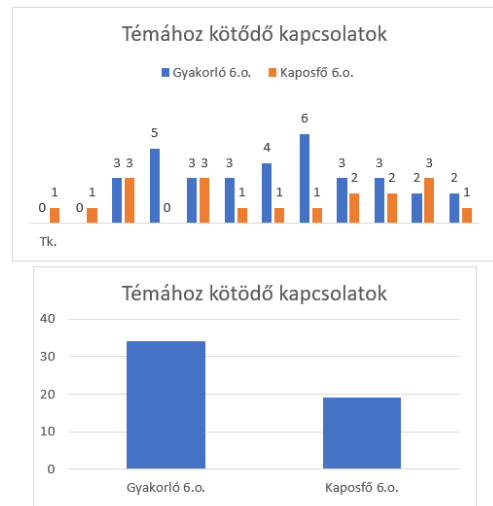
Témához kötődő kapcsolat

A témához kötődő kapcsolatok a soron következő értékelési szempont, amely kicsit összetettebb, mivel több szemszögből megközelíthető, valamint a pontozásánál is több minden szerepet játszik. A témához kötődő kapcsolatokban azon elemek után jár a pont, amelyek egy témához kapcsolódnak, nem kell szó szerint összekötnie az elemeknek csak azonos témavilágot jelöljenek. Abban az esetben, ha egy alkotás egésze – az összes képelemet beleértve – egy téma köré van építve, akkor automatikusan megadjuk a maximum pontot. Ennél a szempontonál sokat segíthet, ha a gyerekek adtak címet a rajzaiknak, azonban az általam tesztelt osztályok tanulói közül senki nem írt a tesztlapra az alkotásához kötődő, témamegjelölő címet. A különálló, különböző témájú elemekért, figurákért nem jár pont. Az absztrakt művekért három, illetve hat pontot adunk annak fényében, hogy mennyi és milyen képelemet tartalmaz. Pontozásban az új elemek is szerepet játszanak. Az alsó tagozaton vizsgált két harmadik osztály tanulóinak döntő többsége maximális pontot ért el az itt vizsgált értékelési szempont alapján (lásd: 11.ábra). A harmadik osztály közül a kaposfői teljesített kilenc ponttal jobban azonban itt az eltérés nem számít különösen soknak. A városi iskola diákjai közül heten érték el a maximum pontot, míg a kaposfői harmadikosok 75%-a kapott hat pontot. A gyakorló iskola harmadikos tanulói közül van egy nulla pontra értékelt, melynek oka az alkotás izoláltsága, valamint a képelemek egymástól teljesen független témajelölése. Azonban vannak olyan izolált alkotások, amelyek kettő vagy három képelemet kapcsoltak egy azonos témához. Ugyanakkor az is előfordul, hogy szó szerint csak három elem kapcsolódik össze, a többi izolált, mégis egységes témájú ezáltal maximum pontot érdemel. Másrészt van olyan alkotás, amely bár satírozással és vonalakkal összekötött, mégis különböző témájú elemeket, figurákat ábrázol. Tehát elmondható az, hogy a vonalakkal létrehozott kapcsolat értékelési szempontra kapott pontok nem minden esetben egyeznek a témához kötődő kapcsolatok értékelésének eredményével. Továbbá érdekesnek találok azon alkotásokat, amelyek háttére satírozással kitöltött – első benyomásra egységes témát ábrázoló –, azonban közelebbről megvizs-

11.ábra: Témához kötődő kapcsolatok (Tk.) -3. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

gálva láthatjuk, hogy a képelemek és az esetleg hozzákapcsolt új elemek különböző témavilágban jelennek meg. A hatodik osztályos tanulók mindkét esetben alacsonyabb pontszámmal teljesítették a kreatív gondolkodás teszt ezen részét is. A városi intézmény hatodikos diákjai tizenkilenc ponttal kaptak kevesebbet, mint ugyanazon intézmény harmadikos tanulói. Ez már önmagában csökkenő tendenciát mutat, azonban az előbb említett eltérésnél a kaposfői hatodikos eredmények 73%-kal csökkennek a harmadik osztályoshoz képest (ez negyvenhárom pont különbséget takar), ami az eddig leírt értékelési szempontoknál az osztályok közötti legnagyobb eltérés. A városi intézmény hatodikosai ezen szempont értékelése folyamán 33%-ban teljesítettek három pont alatt, míg a kaposfői hatodik osztályos diákok 75%-a ért el három pont alatti eredményt, emellett a maximálisan elért pontszám a három volt (lásd: 12.ábra). Ezek a részeredmények jól láthatók a felüntetett diagrammokon. Összeségében három darab nulla pontra értékelt rajz született, ebből kettő grafitceruzával készült teljesen izolált elemeket, figurákat tartalmazó alkotás, a másik nulla pontos rajz színes, valamint ez is izolált. A három rajz közös jellemzője, hogy önmagában a megalkotott képelemek között nincs azonos témájú. Egy darab maximális pontot elért alkotás van, melynek témája első ránézésre egységet ábrázoló. Van egy öt pontra értékelt, melyben egy darab képelem eltávolodik a többi által jelölt témavilágtól. A rajzok többsége mindkét hatodikos osztálynál nem az összes képelemmel alkot egy közös témát, hanem csak egy-két képelem kapcsolódik azonos témavilághoz. Konkrét példa: egy három pontra értékelt alkotás, melyben három elem kapcsolódik össze, egy vízilabdát ábrázoló képelem, egy vízben úszó és a labdát fogó ember, valamint a vízbe nyúló létra, míg ez a három elem összekapcsolódik a többi teljesen eltérő ettől a témától és egymás között sincs azonosság.

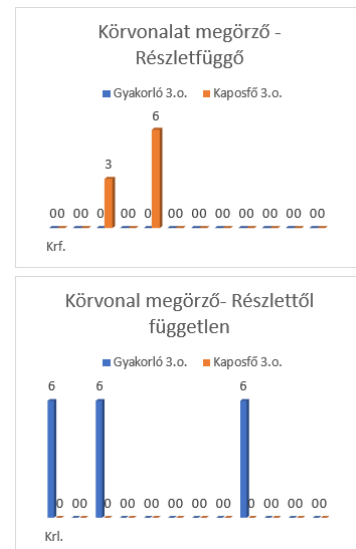

12.ábra: Témához kötődő kapcsolatok (Tk.) -6. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

Körvonal megőrző – Részletfüggő és Részlettől független

A következő két szempont két tesztalapon szereplő képelemre épül. Az egyik körvonalat megőrző szempont (részletfüggő) a kicsi nyitott szögletes formán alapszik. Ha ez a kis elem érintetlenül maradt akkor arra az alkotásra nulla pontot adunk, abban az esetben, ha bármilyen formában bezárja ezt az elemet akkor három pont jár, a maximális pont eléréséért ezt a kis elemet folytatni, kiegészíteni szükséges és bele kell építeni a rajzba. Másik hasonló szempont értékelése a nagy szögletes képelemre épül, melynek pontozása egyszerűbb, mint az előbbinek, mivel nulla vagy hat pont adható. Azonban ez az imént említett kis szögletes elemtől független pontozással történik. Akkor adunk hat pontot az alkotás során, ha a diákok áttörik, átlépik a nagy négyzet vonalát. Az értékelés során nagy figyelmet kellett fordítanom arra, hogy elkülönítsem a tudatos és a véletlenszerű áttöréseket. Az alsó tagozaton vizsgált két osztályra nem volt jellemző így az előbb részletezett szempontok valamelyikét, mindegyikét teljesítették. Míg a hatodik osztályosok nagyobb számban kaptak a Krf. és Krl. itemnél pontot (lásd: 13.ábra), addig a nagy négyzeten kevesebb áttörést fedeztem fel, mint ahányan a kis nyitott szögletes elemmel foglalkoztak. Vegyük elsősorban a két harmadik osztályt, akik közül

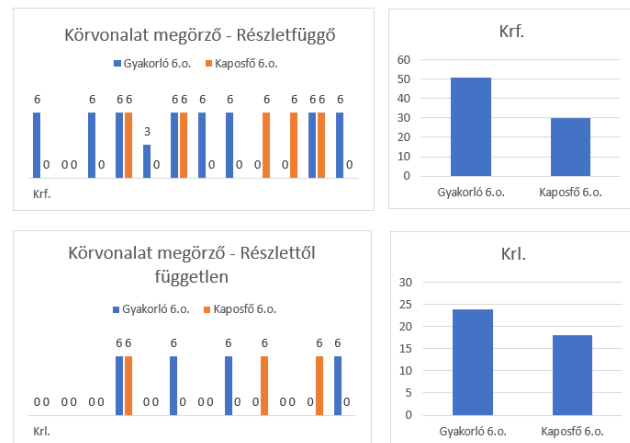
összesen ketten foglalkoztak a kis nyitott szögletes elemmel, ezen tanulók a kaposfői intézmény diákjai. Közülük az egyik maximális pontot ért el mivel nem csak becsukta a kis nyitott négyzetet, hanem abból egy széket rajzolt, amin egy embernek tűnő figura olvas. A másik pontot elérő diák egyszerűen bezárta a kis elemet így mindössze három pont volt adható rá. A gyakorló diákjai közül senki nem észlelte vizuális alkotás szempontjából ezt a kis nyitott szögletes képelemet, így túlnyomó részt nulla pontos eredmények születtek. A körvonalat megőrző (részlettől független) másik értékelési szempont, ahol a nagy négyzet a fő szempont, ott a harmadik osztályos eredmény az előzőkkel ellentétes, mivel itt a gyakorló diákjai értek el pontot (három fő). Ezen három tanuló kilépett a nagy négyzetes képelemre így megkapva a maximális pontot. A kaposfői harmadikosok egyformán nulla pontot szereztek. A felső tagozaton végzett vizsgálatom kimutatta az előbb említett két szempontot tekintve, hogy a hatodikosok jobb eredményt értek el. Másik fontos észrevételem, hogy mindkét esetben a városi tanulók hatodikosai teljesítettek jobban. A kis nyitott szögletes elemmel a gyakorlóban kilencen foglalkoztak, ebből egy tanuló csukta csak be egyszerűen az adott képelemet, a többiek folytatták, kiegészítették, egy

13.ábra: Körvonal megőrző (Krf.Krl.) -3. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

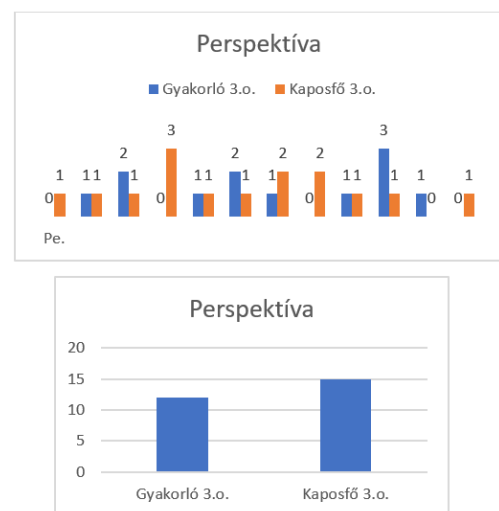
esetben új elemeket csatoltak hozzá, valamint egy alkotásnál belefoglalta az összkép egységébe (függelék: tesztlap1). A kaposfői hatodikosok közül mindössze öt tanuló érintette vizuális módon a kis négyzetes elemet, ezt a 14-es ábra jól szemlélteti. Közülük négyen kaptak maximum pontot és egy három pontos értékelés volt. Amíg a kis nyitott szögletes képelem értékelése során két hatodikos osztály között nagyobb számbeli eltérés volt addig a nagy négyzetes képelem értékelésénél csak minimális. Mivel a városi intézmény ezen korosztályánál négyen kaptak maximális pontot, ami egyel több mint a kaposfőiekénél, akik közül négyen kaptak hat pontot. Tehát a különbség egy fő teljesítménye. Érdekes, hogy a hatodikosok közül, akik kiléptek a nagy négyzet formából, egy kivételével javarészt kitöltötték a körülötte lévő teret kisebb-nagyobb, konkrét és absztrakt elemekkel, figurákkal, valamint satírozással. Például van, aki, várat, autót, házat kerítéssel, utat körforgalommal, csillagokat és geometriai elemeket rajzolt a nagy négyzet vonalán kívülre. Véleményem szerint a most részletezett két szempont a két legszélsőségesebb eredmény mutató.

14.ábra: Körvonalat megőrző-6. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

Perspektíva

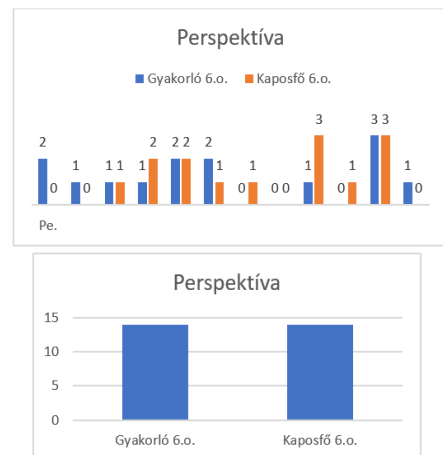
A nyolcadik szempontunk a perspektíva, amely során a háromdimenziós alkotásokat, elemeket értékeljük. Minden olyan elemért, figuráért vagy ezek részleteiért, amelyek, háromdimenziós megjelenésre hajaznak, azokat ponttal értékeljük. Amennyiben az alkotás egésze háromdimenziós, térbeli, maximális pontszámot adunk. A tér egy végtelen közeg, amelyet közvetlenül nem érzékelünk, de képesek vagyunk elképzelni azt. (Balogh, 1986.) Harmadik osztályban minimális eltéréssel a vidéki intézmény tanulói teljesítettek jobban (lásd: 15.ábra) azonban közülük is a maximális pont csak három. Ez azt jelenti, hogy ebben

15.ábra: Perspektíva (Pe.) -3. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

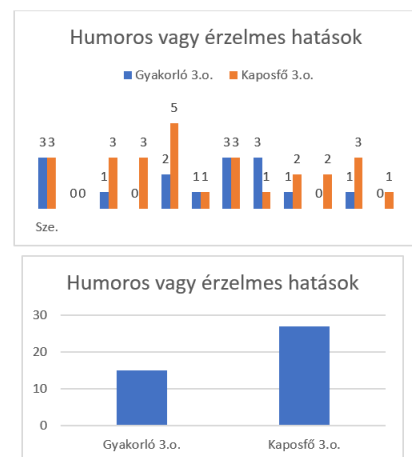
az osztályban nem volt olyan alkotás, amely hat elemet vagy teljes, egységes rajzot jelenített volna meg háromdimenziós ábrázolásban. A maximális pont a városi intézmény harmadik osztályos diákjainál is három pont. Ebben az osztályban a tesztek 33%-a nem tartalmaz semmilyen térbeli ábrázolású elemet, figurát. Ez az érték negyedére csökken a kaposfői tanulóknál mivel, mindössze egy rajz lett nulla pontos. Mindkét intézmény ezen korosztálya közül egy-egy alkotás kapott három pontot. A falusi iskolában a harmadikosok közül a három pontos alkotás értékeltelemei: térben ábrázolt ház, perspektivikusan ábrázolt úton haladó autó, távolban összeszűkülő autótűt. A másik intézmény három pontos alkotásának értékelése: térben ábrázolt ház udvarral, takarásban ábrázolt fa, amely a távolság miatt kisebb, mint a kép elején lévő elemek, valamint perspektivikus kerítésábrázolása. Vannak olyan alkotások, amelyekre egy pontos értékelést adtam, ezeken csak egy perspektivikus ábrázolás található. A legtöbb esetben ezek geometriai formák (pl.: ház, tető, kocka, téglatest). Azon alkotások, amelyek házat, épületet, valamilyen közlekedési eszközt ábrázolnak azok jelentős része törekvést mutat a térbeli megjelenítésre. Hasonló módon teljesítettek a 12-13 éves diákok is, a városi és a vidéki hatodik osztály is azonos – tizennégy pontos – eredményt ért el. Azonban a maximum pont itt sem lett több háromnál, ami számomra meglepő volt, mivel a hatodikig tanult geometriai tananyag folyamatos bővítésével több ismerettel, fogalommal és tapasztalattal rendelkeznek a térbeli testekről és azok megalkotásáról. Ennek a tudásnak a használatát abban véltem felfedezni, hogy a térbeli testek megjelenítése pontosabb, realisabb. A gyakorló iskola tanulói közül egy, a kaposfői diákok közül pedig kettő ért el három pontot, amely azt jelenti, hogy három képelem került háromdimenziós ábrázolásmódba (16.ábra). Lényeges információnak vélem azt, hogy a térben ábrázolt elemek jelentős része a tesztalapon már eleve szereplő négyzetes formákból születtek, sok esetben kockát, házat, építményt és ehhez hasonló alkotást ábrázolnak. Egy városi hatodikos által készített rajzon találkozunk összeszűkülő úttal, valamint két vidéki diák rajzán véltem felfedezni takarásban lévő fát, hullámok által részben kitakart hajót. Összeségében elmondhatom, hogy bár több térbeli ábrázolásra számítottam, azonban ahol találtam ott jól látható módon szerepelt.

16.ábra: *Perspektíva (Pe.)*
-6. osztályos tesztek adatai
(Forrás: saját készítés)

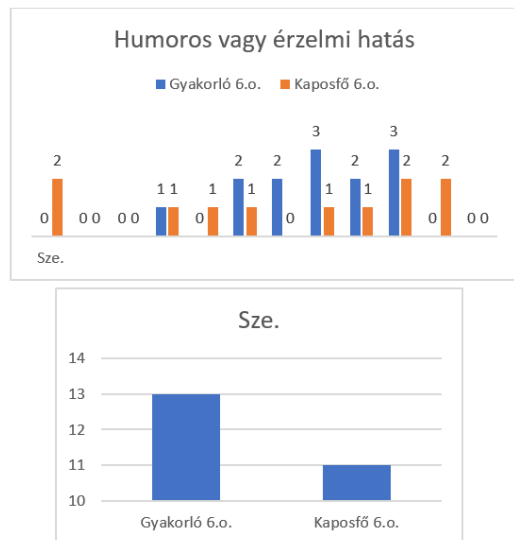
Humoros vagy érzelmes hatások

A következő szempont alapján úgy értékeltem az alkotásokat, hogy milyen humoros vagy érzelmes hatást keltett bennem. A humoros hatást sok tényező befolyásolhatja, ezek lehetnek figurák, elemek különös formában való megrajzolása vagy iróniával való megjelenítése. Idősebb korosztálynál karikatúrák is előfordulhatnak. Abban az esetben, ha a rajz egésze humoros vagy érzelmes hatást keltett akkor maximális pontra értékeltem. Az érzelmi hatás nem minden esetben pozitív, előfordulnak mély, erős érzelmi kötődésű, negatív hangulatot ábrázoló alkotások is, amelyek elbírálása nem különbözik a pozitív érzelmet kifejező rajzokétól. A harmadik osztályosok közül a kaposfői diákok rajzai számítanak humoros vagy érzelmi hatásokban jobbnak mivel tizenkét ponttal több lett az összpontszám, ahogy a 17-es ábra is szemlélteti. Náluk van az egyedüli öt pontra értékelt alkotás, melyben az elemek nagy részben humoros hatással bírnak ezt kiegészítik felkiáltások, amelyek szóbuorékba vannak írva. Negatív hatást keltő alkotások közül egyet emelnék ki, ahol az absztraktnak tűnő egységben halálfejhez hasonló figurák vannak rajzolva. A városi intézmény harmadikos tanulói közül is van egyaránt vidám és kevésbé pozitív hatást keltő alkotás. Azonban az alkotások 25%-a nulla pontra értékelt, nem mellesleg a maximális pont is csak három lett. Azonban negatív hatást nem konkrét figura jelzi, hanem a szín kombinációk (barna, fekete) valamint a satírozás stílusa zavartság benyomását kelti. A színhasználat, érzékelés nagyon fontos a hangulat szempontjából. „A színek tulajdonképpen a szembe jutó, látható tartományba eső, különböző hullámhosszú fénysugarak. A látható tartomány összes színét tartalmazó fényt fehérnek látjuk, a fény hiányát a szemünk fekete színnek érzékeli”. (Vér, 2003: 10) Az egyértelműen első ránézésre is vidám alkotás védjegyei: a színek használata, összetétele, élénksége, valamint az alakzatok, mintázatok variálása. Emellett a szem ábrázolása és a száj vonalának megalkotása is vidámságot ébresztett bennem. Mindkét harmadikos osztályban a geometriai alakzatokkal kialakított absztrakt alkotások legtöbbször számomra semleges érzést keltett. Humorosságot alátámasztó példák: nevető, vicces fejet mutató emberábrázolás, különleges, képzeletbeli lények megalkotása. Negatívítást kifejező elemek: szomorú emberábrázolás (főként szomorú arckifejezés), szomorúságot keltő színhasználat. A hatodik osztályok közül kettő ponttal lemaradva a városi iskolától a kaposfői intézmény tanulói teljesítettek rosszabbul, ez látszik a 18. ábrán.

17.ábra: Humoros vagy érzelmi hatások (Sze.) - 3. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

Azonban összeségében elmondható az a tény, hogy a két hatodik osztály alacsonyabb pontszámot szerzett, mint a két harmadikos osztály, ennek oka lehet a realitás elve, amely megmutatkozik a rajzokban, valamint a rajzi törés közelsége is szerepet játszhat. A városi intézmény hatodikosainak 50%-a nem ért el pontot az adott értékelési szempontban, ennek oka, hogy az alkotásaikban rajzi semlegesség mutatkozik meg. A kaposfői hatodik osztályosoknál négy tanuló kapott nulla pontot azonban több egy pontos értékelés született itt, mint a városi intézményben (ahol jellemzően kettő, három pontot értek el). Valamint a vidéki intézmény hatodikosainál az elért maximum pont kettő

18.ábra: Humoros vagy érzelmi hatások (Sze.) -6. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

volt. Vidámságot kifejező megjelenő karakterek: vidámságot, pozitív érzelmeket mesebeli, képzeletbeli lények, figurák, viccesen és gúnyosan ábrázolt elemek. Szomorúságot kifejező alkotások: negatívítást tükröző arckifejezések, egy – két alkotásnál használt sötét színek. Itt kiemelnék egy grafit ceruzával készült alkotást, amely számomra talán a négy osztály közül a legnegatívabb érzelmeket keltette, első benyomásra szorongást éreztem e rajz láttán (lásd: függelék: tesztlap2), amelyen egy felakasztott pálcikaember látható két x-el a szeme helyén. Emellett van egy olyan alkotás – amit már egy korábbi szempontnál kiemeltem – mely összességében nagyon kellemes érzést keltett bennem, azonban nem lett maximális pontú, mivel nem minden elem járul hozzá ehhez az egységhez és a kiváltó érzéshez. Számomra ez a humoros vagy érzelmes hatások című értékelési item volt a legérdekesebb, mert azt vélem, hogy a legtöbb jól kifejező alkotás a szemlélőben mindig vált ki valamilyen érzelmeket, ebben az a különleges, hogy más-más szemlélő ezt láthatja különféleképpen egyaránt.

Nem szokványos megoldás

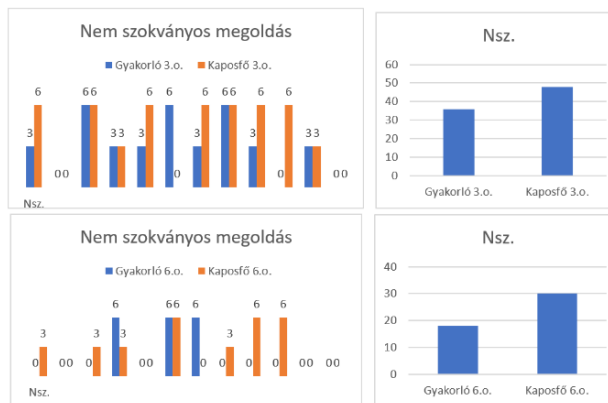
Az utolsó vizuális értékelési szempont a nem szokványos megoldások nevet kapta, amely értékelési pontjai, meghatározásai alá is támasztják. Még egy különlegessége ennek az itemnek, hogy *a*, *b*, *c* és *d* alpontokra van bontva, melyekre külön-külön kell pontot adni, végül ezeket a részeredményeket összeadva kapjuk meg az adott szempontra járó végeredményt. Az első alpontban a nem szokványos használatot értékeltem, amely során nulla vagy hat pontot le-

hetett szerezni. A pontszerzésre akkor volt lehetősége, ha a tanuló több mint 45 fokban elforgatta a papírt az alkotás során és így született produktum. Emellett akkor is jár pont, ha a papírt valamilyen formában összehajtogatta a tanuló, vagy annak hátuljára készült tudatosan alkotás. A harmadik osztályos diákok közül senki nem forgatta el a papírt a megfelelő szögben, nem rajzolt a hátlapra, nem hajtogatta. A hatodik osztályos diákok közül is csak egy tanuló forgatta el a papírt ezáltal eredeti laptartással fejfelé lefelé láthatóak az elemek egy része. Következő alszemponunktban az absztrakciót, történet ábrázolást értékeljük nulla vagy három ponttal. Maximális pontot adunk, ha az alkotáson megjelennek képregényfigurák, jelképes, elvont figurák. Ebben az esetben mind a harmadikosok mind a hatodikosok közül sokan rajzoltak az előbb említettek alapján figurát, elemet. Az absztrakció főként a 9-10 éves korosztályra volt jellemző, mivel a hatodik osztályosok rajzaiban erősebb vonásokat látunk, realista vizuális gondolkodás felé. Ilyen figurák szerepeltek az alkotásokon: király, hercegnő, földönkívüli lény, mikulás, egyszarvú dinoszaurusz szárnyakkal, jing-jang, valamint további képzeletbeli, absztrakt lények. Összeségében azt mondhatom, hogy a harmadik osztályosok kreatívabban teljesítettek. A szimbólumok és a figurák kombinációja a következő szempontunk, amelynél szintén nulla vagy három ponttal lehetett értékelni az alkotásokat. Ahogy az alszempon címe is mutatja akkor adunk pontot, ha előfordulnak a rajzokon szavak, számok, jelek, szimbolikus elemek, valamint ezek kombinációja. Azonban, ha a tanuló felírja a nevét vagy az esetleg adott az alkotásának címet, akkor nem jár pont. A kaposfői harmadikosoknál négy darab olyan alkotással találkoztam, amelyen számok, betűk, valamint ezek kombinációja szerepel. Ezek két esetben faliórát ábrázoló elembe beleírt számok továbbá van egy, amely szimplán egy kör közepébe írt számokat, betűket, valamint egy másik alkotás, ahol sok különböző szóbuborékban találkozunk felkiáltó szavakkal. A városi intézmény 12-13 éves diákjainál is hasonló eredmény született, mindössze három tanuló rajzaiban véltem felfedezni számot, illetve betűket. Az egyik alkotásnál elszórtan találhatóak betűk, a másik két alkotáson számokkal találkozunk, az egyiknél egy lufi közepébe írva, a másiknál pedig egy céltáblához hasonló elemhez kapcsolva. A városi intézmény hatodikos tanulóinál szintén három olyan alkotással találkozunk, amely megfelel a szempont követelményeinek. Az egyikben egy sakktábla szélére írt betűk, számok vannak feltüntetve, egy másik rajzon találhatóak szavakat, valamint olyannal is találkozhatunk, hogy egy értelmetlen szó van felírva egy akasztófás játék lerajzolása keretében. A kaposfői hatodik osztályos diákok közül ketten írtak betűket és számokat egyaránt, ketten pedig csak szavakat, így ezek a

rajzok kerültek három pontra való értékelésre (lásd: 19.ábra). Összeségében elmondható, hogy a harmadik és a hatodik korosztály közül nincs jelentős eltérés ebből a szempontból. Az utolsó alszempontunk értékelésnél az adott képelem vagy figura nem megszokott használatát pontozzuk. Ebben az esetben nullától háromig adhatóak a pontok.

Amennyiben a tanuló nem használt fel képelemeket akkor ezeket már alpból levonjuk az adható három pontból.

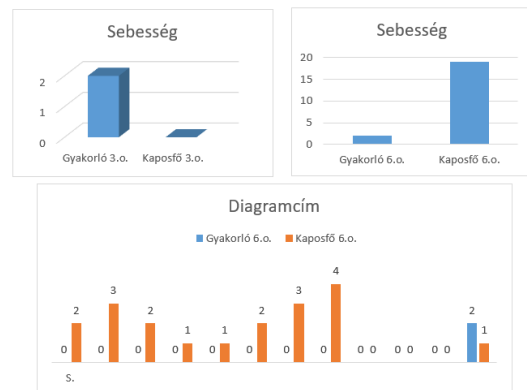
Mivel mínusz pont nem adható ezért, ha visszafele számolással elérjük a nulla pontot, tovább nem is kell elemeznünk az alkotás további képelemeit. A konvencionális megoldások listáját lásd a 18. oldalon. Az adatok kimutatták, hogy erre az alszempontra volt a legtöbb pontot nem elérő alkotás. Mindent összevetve egy-két olyan rajz született, melyben nem szokványos alkotások készültek a már megadott képelemből. A négy osztálynyi tesztet összevetve elmondhatom, hogy a köríves képelemből az esetek döntő többségében, nap, kerék, arc született, valamint jellemzően a megkezdett négyzetformából házat, várat, kockát alkottak. A legtöbb esetben a hullámvonal is megszokott módon került folytatásra, kiegészítésre. A városi intézmény harmadik osztályos tanulói az alszempontokat összeadva összesen harminchat pontot értek el, ez az eredmény tizenkettő ponttal kevesebb mint a kaposfői intézmény harmadikos tanulóinak végleges eredménye. A hatodik osztályok eredményére elmondható, hogy a kaposfői tanulók itt is nagyobb pontszámot – szám szerint harminc pontot – értek el. A kaposvári iskola 12-13 éves diákjainak eredménye pontosan az ugyanezen intézmény harmadikos tanulói értékelésének a fele.

19.ábra: Nem szokványos megoldás (Nsz.) -3,6. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

Sebesség

Vizuális értékelés szempontja mellett értékelhető volt az elkészülés sebessége abban az esetben, ha az összesített pontszám elérte a huszonöt pontot. Pontozás nullától hatig időarányosan történt (lásd: 18-19. oldalon). A harmadik osztályosoknál egy kivétellel (tíz perc alatt elkészült alkotás, amelyre kettő pont járt) senki nem teljesített olyan időben, hogy az ponttal értékelhető legyen. A hatodikosoknál ez az átlageredmény növekvő tendenciát mutat, melynek oka a kaposfői hatodikos diákok pontozható időn belüli elkészülése. A városi intézményben egy hatodikos tanuló volt, aki pontozható időn belül végzett, szintén tíz perc alatt ezáltal kettő pontot ért el. A pontozottak közül a maximális pont négy volt, melyet egy tanuló ért el, amely azt jelenti, hogy alkotását hat perc alatt, de négy perc felett fejezte be. A többiek egy, kettő, három pontos értékelést kaptak. A négy pontra értékelt rajz egyszerű, csak grafit ceruzával készült, izolált, valamint kevés képelemet tartalmazó. Végérvényesen a sebességről azt tudnám elmondani, hogy a harmadikos korosztály többet foglalkozik a részletekkel, valamint a rajzok komplexitása is több időt vesz igénybe.

20.ábra: Sebesség (S.) -3-6. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

Összegzés

Dolgozatomhoz négy osztályban végeztem el a TCT-DP kreativitás gondolkodás tesztet, az egyik intézmény a Kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola, a másik a Szennai Fekete László Általános Iskola Kaposfői Tagintézménye. Mindkét intézményben felmértem egy harmadikos és egy hatodikos osztályt, amelyeknek eredménye a dolgozatom során összehasonlításra került. A bevezetőben kitértem arra, hogy számít-e a gyerekek otthoni háttére. Ezért választottam olyan két iskolát, amelyek kontrasztosak egymással. A felvetésem az volt, hogy a városi intézményben tanuló diákok összeségében kevesebb pontot fognak elérni, mint a vidéki diákok. Ezen hipotézisemet alátámasztottam azzal, hogy nagyban befolyásoló tényezőnek számít az elektronikai eszközök használata, a modern eszközökkel való kapcsolat. Tapasztalatom szerint azon diákok kreatív gondolkodása, képzelete és önkifejezése szignifikánsabb, akik megfogható dolgokkal, játékokkal töltik a szabadidejüket, mivel ilyenkor a problémamegoldó gondolkodásuk, a vizuális képzeletük jelentősebb mértékben fejlődik, működik. Míg a városi diákok anyagi háttére a legtöbb esetben jó, kiváló addig a kaposfői iskolába járó tanulók többsége hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű, így a legtöbb esetben nekik az alap dolgok beszerzése is nehézséget okozhat, ezáltal a modern világ dolgaiból, elektronikus eszközök tekintetében kevesebb tapasztalatuk van. Ezek a tényezők mind befolyásolják a kreativitást, amely a „hétköznapi értelemben az emberek azon adottságait, képességeit, sajátosságait foglalja magába, amelyek alkalmassá teszik arra, hogy rugalmasan, találékonyan megoldja a problémáit, praktikusán rendezze el a környezetét, értékes produktumot hozzon létre”. (Schleinerne et al. 2001: 4) Sokat segített, hogy a két hónapos összefüggő tanítási gyakorlatomat Kaposfőn végeztem, melynek köszönhetően beleláltam a mindennapokba, valamint a gyerekek életébe. Megfigyeltem azt, hogy a szabadidejükben kreatív munkálatokkal foglalják le magukat, valamint a rajz és a technika óra során is nagyobb lelkesedéssel, figyelemmel tevékenykednek. Ennek oka véleményem szerint, hogy az otthoni környezetben ezeket a dolgokat nem feltétlenül tudják elvégezni az anyagi szükségletek miatt. Megfigyeltem azt is, hogy önállóságban magasabb szinten állnak, mint azok a diákok, akiknek a szülei jobb anyagi helyzetben állnak és nagyobb támogatást nyújtanak a gyerekeiknek. Természetesen ezzel nem azt mondom, hogy a városi intézményben nem fordulnak elő rosszabb helyzetből érkező gyerekek, de jelentősen kevesebb mint, az általam választott vidéki iskolában. Dolgozatom elején részletes leírást adtam a választott intézményekről, valamint a diákközösség összetételéről, képességeiről. Ezután ismertettem az általam választott és számos másfajta rajztesztet is. Összefoglalva leírtam az első

benyomásom a kész tesztekéről, osztályokról és intézményre lebontva. Bemutattam a teszt felvételének utasításait, követelményeit, valamint az értékelés menetét. Az összehasonlító elemzésem során végig haladtam az értékelési szempontokon, ezek alapján egyaránt kerestem differenciát és kongruenciát, osztályok, korosztályok és intézmények közötti összehasonlítást végeztem. Minden szempontnál részletesen elemeztem a pontozás alapjait, kiemelve kiváló és általános alkotásokat. Az elemzésem végérvényesen ki-

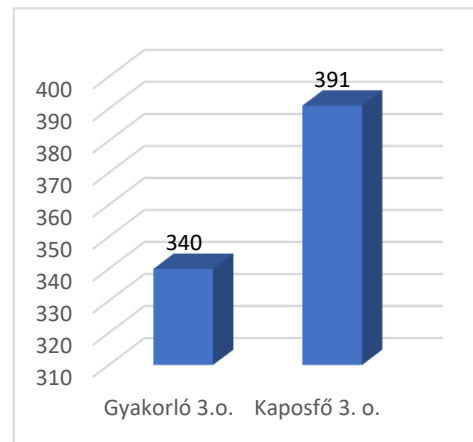
mutatta, hogy a harmadikos osztályok közül a kaposfői teljesített jobban ezzel részben alá támasztva a bevezetésben felállított hipotézisemet (21.ábra). Azonban a hatodikos korosztály esetében a városi intézmény diákjainak eredménye mutat magasabb tendenciát (22.ábra).

Ennek okát – tapasztalataim szerint – annak vélem, hogy a kaposfői diákok ezen korosztálya nem mutatott kimagasló örömet a rajzóra iránt, valamint mögöttes háttérnek elmondhatom, hogy a támogatást egyre kevésbé fogadják el. Közre játszik az is, hogy a kortársak befolyásolják egymás vizualitását, mivel nekik már számít a társak vé-

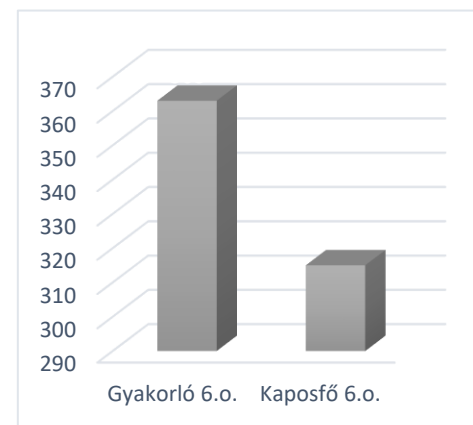
leménye, így próbálnak ez alapján alkotni, és esetleg nem minden kreatív gondolat jelenik meg az ábrázolásban. A kaposfői felső osztályos diákok közül sokan nem kapnak otthon támogatást, nem egy diák van, aki a nyolcadik osztály elvégzése után nem folytatja tanulmányait, ők ebben a korban már nem rajonganak az iskoláért, valamint a tanulásban nincs motivációjuk, hiányzik a célkitűzés az életükből, sajnos nagyon nehezen törnek ki az adott környezetükből. A jelentős értékcsökkenés a korosztályok között amiatt is lehet, mivel alsó tagozaton az

osztályfőnök és a társ pedagógus mindig ott van, támogatják őket folyamatosan, azonban a felső tagozaton az osztályfőnök általában csak az osztályfőnöki órán és maximum egy általa tartott szak tanórán van ténylegesen az osztályával, tehát ez a fajta támogatás sincs jelen a hatodikosoknál. Pedig véleményem szerint nekik itt nagyon is szükségük lenne rá, azért, hogy fel tudjanak emelkedni abból az élethelyzetből, amiben vannak. Mindemelett összeadva a harmadikos és

hatodikos eredményeket (23.ábra), végérvényesen a Kaposfői Általános Iskola tesztelt diákjai-

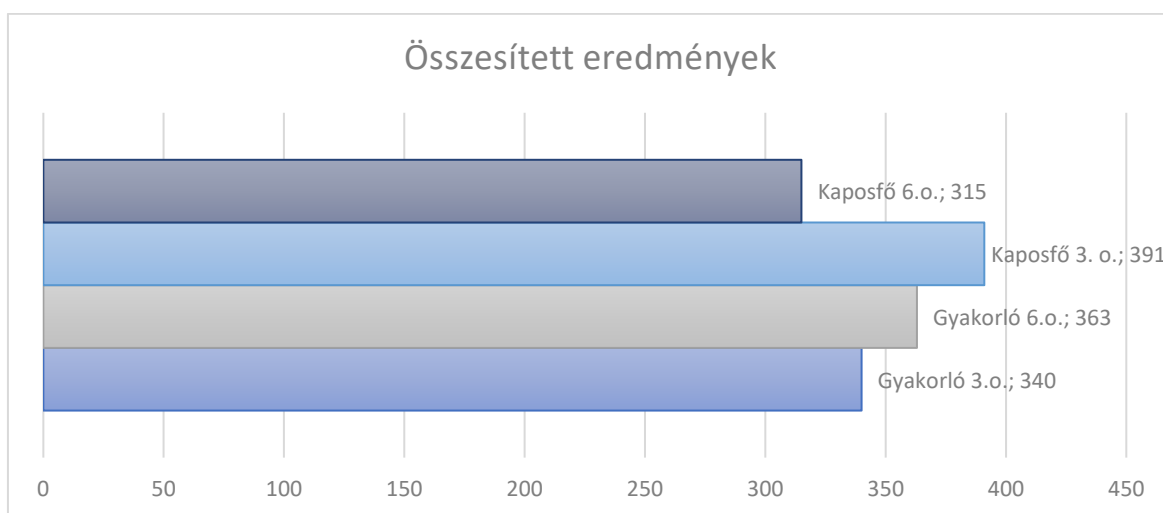
21.ábra: Összesített pontszám - 3. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

22.ábra: Összesített pontszám - 6. osztályos tesztek adatai (Forrás: saját készítés)

nak minimális értékdiffereenciával magasabb a kreatív gondolkodás mutatói, azonban ezen intézmény és a Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola eredménye között nincs jelentős eltérés. A számos kreatív rajz láttán elmondhatom, hogy sokat más-más szemszögből lehet megközelíteni, mivel minden alkotó, művész alkotása mögött több van, mint maga a produktum. Egry József (Fodor, 1980) elmondása szerint – konkrét példát mutatva – ő nem a Balatont festette, hanem azt, amit a Balaton mond neki. Minden figura, elem mögött a legtöbb esetben sokkal több a tartalom, mint mi szemlélők gondolnánk. A teszt elemzés során képet kaptunk a vizsgált korosztály alkotói képzeletéről is, amely alapja az emlékképek, ezek teszik lehetővé az álmodozást, melyeket összetársítva lép működésbe a fantáziánk. (Környeiné et al. 2001) Az alkotások által nem csak az alkotót ismerhetjük meg, hanem általa magunkat is, hogy egy-egy elemben, alkotási részletben mit látunk meg, mi jut róla eszünkbe. (László, 1973) Végszónak Osho (2005) szavait idézném: „A kreativitás az egyéni szabadság illata.”

23.ábra: Összesített pontszámok (Forrás: saját készítés)

„A művészetben a kéz soha nem hajt végre nagyobb, mint amit a szív el tud képzelni.”

/Ralph Waldo Emerson/

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani Rónai Gábor tanár úrnak (témavezető konzulensnek), aki szakértelmével sokat segített, amellyel hozzá járult a dolgozatom létrejöttéhez. Tanulmányaim alatti folyamatos támogatásáért, valamint figyelmességéért és bizalmáért hálával tartozom.

Másrészt köszönettel tartozom a Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskolának és Kissné Jánosi Boglárka rajztanárnőnek, aki időt biztosított arra, hogy a dolgozatomhoz szükséges tesztek el tudjam készíteni. Emellett szintén köszönöm a Szennai Fekete László Általános Iskola Kaposfői tagintézmény vezetőinek és a harmadik, hatodik osztályos pedagógusoknak, Maurer Anettnek és Szántó Szilárdnak, hogy lehetőséget és időt biztosítottak a teszt felvételére.

Végül köszönöm a családom és a párom folyamatos támogatását és bizalmát, amelyet a tanulmányaim és a dolgozatom elkészítése során biztosítottak.

Irodalomjegyzék

- Balogh J. (1986): Rajz a gimnázium I-III. osztályra számára, Budapest: Tankönyvkiadó
- B. Edwards (2008): Jobb agyféltekés rajzolás, Budapest: Bioenergetic kiadó
- Csíkszentmihályi M. (2008): Kreativitás, Budapest: Akadémia kiadó
- Drabant A. (2018): A rajzolás alapjai, Budapest: CSER Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft.
- Feuer M. (2000): A gyermekrajzok fejlődéslélektana, Budapest: Akadémia kiadó
- Fodor A. (1980): Örökségünk: Egry József, Magyar Helikon
- Geffert É., Herskovits M. (1989, 2009): Csak keresni kell, Trefort kiadó
- Google Chrome: Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola honlapja: Dokumentumok: URL: https://gyakorlo-kap.edu.hu/index.html?oldal=iskolank_doc.htm Letöltés dátuma: 2024.03.20.
- Google Chrome: Szennai Fekete László Általános Iskola Kaposfüi Tagintézményének honlapja: Az iskola története: URL: <https://kaposfo-iskola.hu/iskolank-tortenete/> Letöltés dátuma: 2024.03.20.
- Google Chrome: Szennai Fekete László Általános Iskola Kaposfüi Tagintézményének honlapja: Bemutatkozás: URL: <https://kaposfo-iskola.hu/bemutatkozunk/> Letöltés dátuma: 2024.03.20.
- Google Chrome: Hárdi I. (1983) - Samuel B. Kutash, Raymond H. Gehl (1955) - Emanuel F. Hammer (1958) - L. Caligor (1957) - L. Corman (1964): Rajztesztek URL: https://rajz-elemzes.hu/letoltesek/otp_12_szakdolgozat/Standard_modszerek.pdf Letöltés dátuma: 2024.03.10
- Gyebnár V. (2022): A TCT-DP vizuális kreativitás teszt validitásvizsgálata vizuálisan tehetségesek körében, ELTE PPK Tanácsadás és Iskolapszichológia Tanszék, BME TTK Pszichológia Doktori Iskola
- Hárdi I. (2015): Dinamikus rajzvizsgálat, Budapest: Flaccus kiadó
- Kárpáti A. (2005): A kamaszok vizuális nyelve, Budapest: Akadémia Kiadó
- Kárpáti A., Hornyák Cs. (1999): Művészet és élet 2., Budapest: Helikon Kiadó
- K. Koch, Der Baumtest. Der Baumzeichenversuch als psychodiagnostisches Hilfsmittel, Verlag Hans Huber, Bern, Switzerland, 1949, K. Koch, Il reattivo dell'albero. Il disegno dell'albero come ausilio psicodiagnostico. Giunti O. S. Organizzazioni Speciali, Firenze, Italy, (Italian edition), 2007
- Környeiné Gere Zs., Reegné Kuntler T. (2001): Tér-forma-szín, Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- László Gy. (1973): Nagy Imre kétszáz rajz, Bukarest: Kriterion könyvkiadó

Osho (2005): Kreativitás, Budapest: Édesvíz kiadó

Schleinerné dr. Szányel E., Schablauer Zoltánné dr. Takács Z. (2001): Van egy ötleted?
Kaposvár, Kaposvári Egyetem, CSVM Pedagógiai Kar Kiadója

Soltra E. (1982): A rajz tanítása, Budapest: Tankönyvkiadó

Klaus K. URBAN – Hans G. JELLEN (1984, 1985) “Test for Creative Thinking -
Drawing Production (TCT-DP)”

Vér. F. (2003): Vizuális alapismeretek a gyakorlatban, Békéscsaba, Tessedik Sámuel Főis-
kola

Függelék

Életév	Korszak	Jellemzők	Pedagógiai elvek
1-3	Firkakorszak (Scribbling Stage)	a nyomhagyás élményétől a kommunikáció örömeig gazdag formarepertoár; komponálás kezdetei; forma elsődleges, szín másodlagos; ösztönös színpreferenciák	szabad alkotási lehetőségek biztosítása; sokféle eszköz és anyag; kevés, kontrasztos szín
4-6	Presematikus korszak (Preschematic Stage)	változó tartalmú sémák; variálható, kombinálható saját alapjelek; médiumtól függő színhasználat; sajátos szimbolikus térábrázolás	érzéki élmények kifejezése; ábrázolás és játék összekapcsolása; fantasztikus témák
7-8	Sematikus korszak - a forma fogalmának elérése (Schematic Stage - The Achievement of Form Concept)	stabil tartalmú geometrikus sémák; differenciált részletformák	saját sémakészlet sokoldalú használatát segítő, mozgalmas témák, sorozatok; sok plasztika, tervezés, építés, tárgyal-kotás; sztereotípiák megtörése: kombinálás
9-12	A realizmus hajnala - a bandakorszak (The Dawning of Realism - The Gang Age)	a kortársaktól tanul a legtöbbet; naturalizmus: az emberrajz kifejezi a kort, nemet, hangulatot; a kulturális környezet befolyásolja a típusokat; tér- és színábrázolási konvenciók elsajátítása, kísérletezés; gyakran merev, túldíszített	érzelemgazdag témák; nemi szerepek, társadalmi akciók ábrázolása; csoportmunka; a mindennapi életből vett tervező, tárgyal-kotó, díszítő feladatok
12-14	Az értelmezés kora: a pszeudonaturalista korszak (The Age of Reasoning - The Pseudo-Naturalist Stage)	önkritikus, elégedetlen; az ábrázolás mint érzelemlevezető szelep; erős törekvés a valósághűségre; háromdimenziós térábrázolás; árnyalatokban gazdag színkezelés; plasztikai és design képességek virágkora, rajzolás háttérbe szorul	életszerű, praktikus ismeretekkel motiválni; külön program kell a lányoknak és fiúknak, tehetségeseknek és átlagos képességűeknek; humor, geg, paródia fontos
14-17	A döntések kora (The Period of Decision)	ügyességet nagyra értékeli, technikai érdeklődés; sokféle vizuális nyelvet akar megismerni; közvetlen önkifejezés helyett szimbólumok; vissza a gyermekkori vizuális nyelvhez - firka - graffiti; hullámzó teljesítmény, tehetségesek mélypontja; tervezés: önmaga megalkotása	modern stílusok formanyelvének megtanítása; sokoldalú képességfejlesztés (alkotói, befogadói egyenrangúan); társművészetek bekapcsolása az alkotásba, interdiszciplináris befogadói élmények

Táblázat: Rajzfejlődési szakaszok (Löwenfeld, 1970): Kárpáti (2005)

Név:

Életkor:

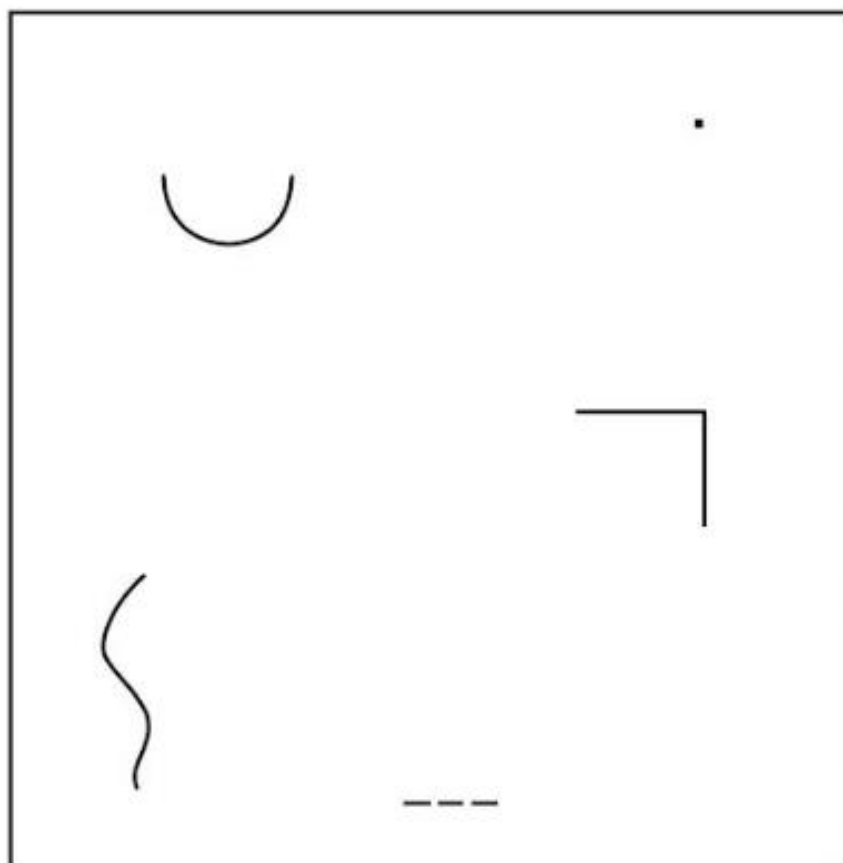
Leány/Fiú:

TCT-DP/A

Iskola:

Rajzolás kezdete:

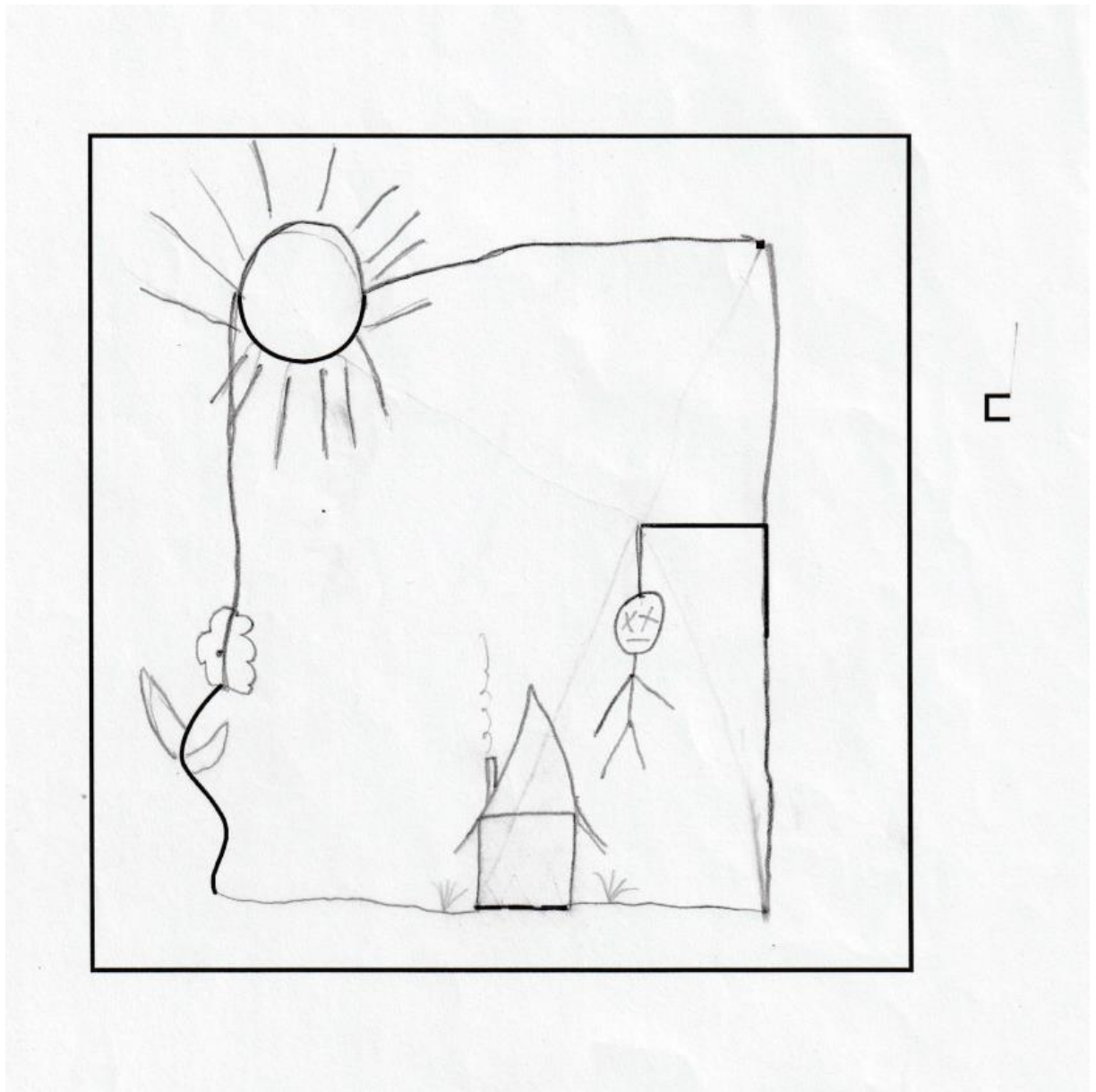
Rajzolás vége:

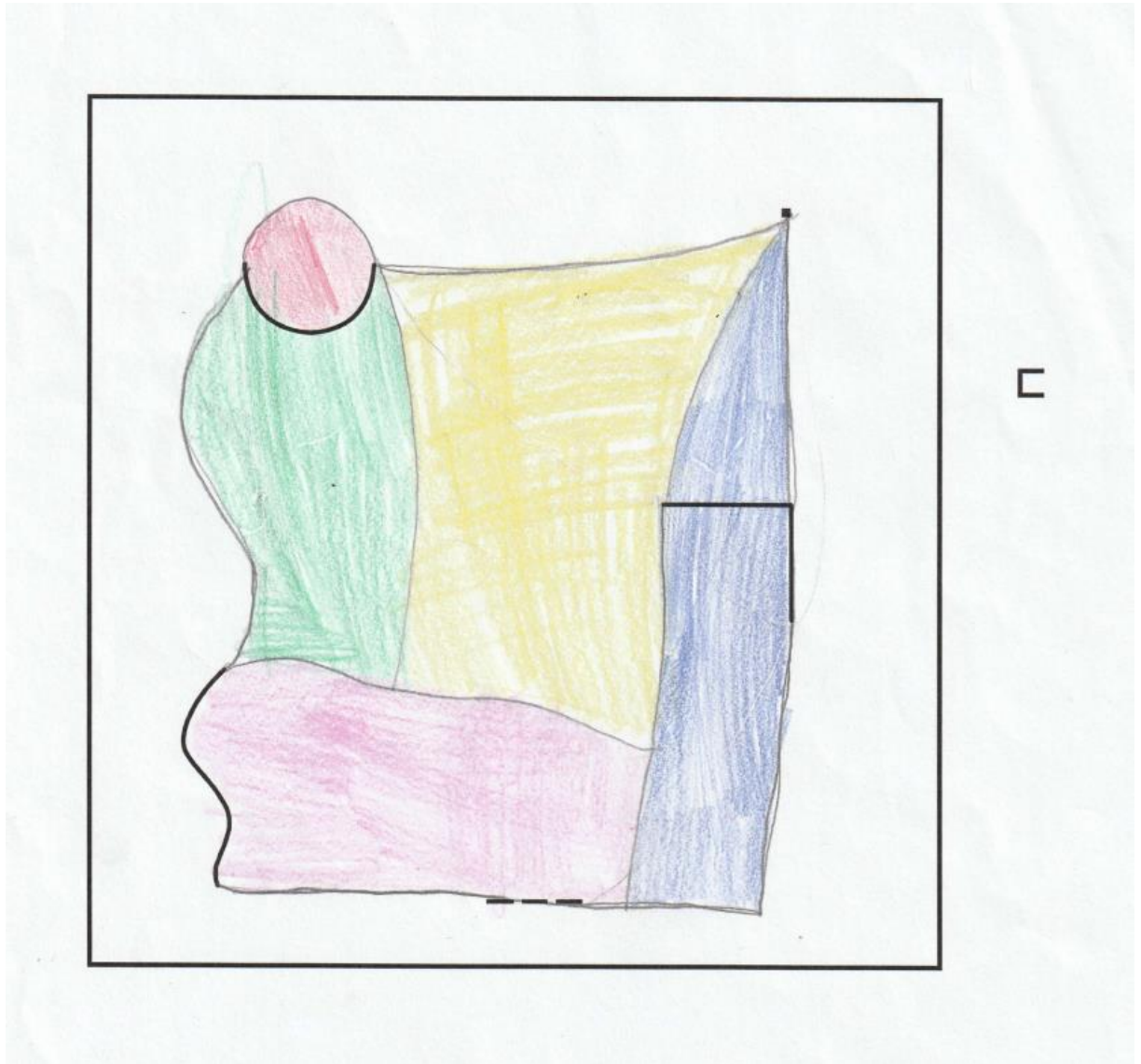
© Urban & Jellen, 1984

© Jellen & Urban, 1985

*Tesztlap 1: Csokonai Vitéz Mihály Általános iskola 12 éves diákjának rajza
(Forrás: saját felvett tesztrajz)*

Tesztlap 2: Csokonai Vitéz Mihály Általános iskola 14 éves (hatodik osztályos) diákjának rajza
(Forrás: saját felvett tesztrajz)

Tesztlap 3: Csokonai Vitéz Mihály Általános iskola 9 éves diákjának rajza
(Forrás: saját felvett tesztrajz)

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

6.13. sz. függelék: A MATE egységes szakdolgozat / diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója

4.2. sz. melléklete: Nyilatkozat a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: SÁKOS KATALIN
A Hallgató Neptun kódja: FWVNU1
A dolgozat címe: 9-10 és 12-13 éves gyermekek kreatív gondolkodási módjainak összehasonlítása elméletben
A megjelenés éve: 2024
A konzulens intézetének neve: Neveléstudományi Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Anyanyelvi és Gyermeknyelvtan tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: 2024 év 04 hó 17 nap

Hallgató aláírása

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

6.13. sz. függeléke: A MATE egységes szakdolgozat /
diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója

4.1. sz. melléklete: Konzulensi nyilatkozat

NYILATKOZAT

JAVOS KATALIN (név) (hallgató Neptun azonosítója: FWVNU1)
konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a
záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót¹ áttekintettem, a hallgatót az
irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól
tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő
védésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*3}

Kelt: 2024 év 04 hó 17 nap

belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendő.

³ A megfelelő aláhúzendő.